

заступати, а я от сиджу тут, а не йду спати — хочу знати, чим сьогоднішній дослід ваш закінчиться. А щодо пропозиції вашої... Гм... Дайте мені, Миколо Дмитровичу, якийсь час, я докладніше над цим подумаю, погоджу це з ким слід.

— Що ж тут думати?

— Все ж таки... Ну, скажу я вам зараз, що згодний, а мені кортить це сказати... Нараз трапиться щось. І мені доведеться відмовитися. Партколектив, скажімо, щось інше для мене підготував. Підведу я вас. Не красиво вийде... Краще я обдумаю все загодя. Якщо згоджуся, назад згоди своєї вже не візьму.

— Вам видніше, Іване Степановичу, — трохи розчаровано згодився Каргат, але думайте швидше... І разом ще один момент обдумайте. На мою думку, слід було б організувати групу робітників з трьох-чотирьох, які б перейшли потім на піридини. Вони разом з вами відвідували б лабораторію ці два місяці... Я дуже хотів би, щоб ви взяли на себе організацію такої групи. Ви знаєте заводських хлопців, змогли заохотити їх... Подумаєте?

— Правильно ви підходите до справи... Неодмінно подумав про це. — Слинко пильно й замислено подивився на Каргата. — І, знаєте, Миколо Дмитровичу, коли б ви захотіли непоганий організатор з вас вийшов би. До всього того, що ви маєте.

— Ну, ну, без компліментів, — засміявся Каргат. — А то я ще на манію величності захворію... Отже я, нетерпляче чекати му на остаточну відповідь од вас. А тепер треба подивитися, що з піридинами нашими.

Він відійшов від нього до Лари. Подивився, що з приладом. Потім підійшов до стола, що за ним четверо лаборанток виявляли якість легких піридинів. І залишився коло них.

Довге шипіння примусу на одному столі, дзвін посуду на другому були єдиними звуками. Слинко думав про Каргатову пропозицію, а Розенберг і Частій ніяк не могли закінчити питання, що вони його пошепки обговорювали.

Потім несподівано розчинилися двері. Мружачись од світла, до лабораторії похапцем зайшов Петров. Лице йому було трохи бліде й серйозне.

Всі здивовано втупилися в нього.

Знайшовши поглядом Каргата, він рушив до нього.

— Я на хвилину. Мені на завод треба... Проходив мимо, побачив світло й рішив зайти. Як вас уночі турбувати, рішив — краще зараз...

— Що трапилось, Вікторе Михайловичу? — спитав Каргат, ступаючи йому назустріч.

Петров перевів подих і закінчив:

— ... зараз сказати, щоб ви, Миколо Дмитровичу, на мене як і раніше, розраховували. Одно слово, я й далі з вами.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИЙ

Каринський думав...

От уже кілька днів переслідувала його ця невід'язна думка. Замислено блукав він по заводу, приглядаючись до всього куди уважніше, ніж робив це раніше. Розмовляючи, прислухався до кожного слова, до кожної зміни співбразмовникового голосу, шукав у його слова того сенсу, що його, можливо, той і не гадав укласти в них. Розбираючи папери, що їх принесла пошта, або ті, що їх мав відіслати завод, він замислювався над кожним, хоч жодний з них нічого не говорив про те, що його тепер так турбувало: вони всі, ці папери, здавались йому не такими, якими мали б бути. Навіть удома вечорами часто підходив до вікна і, дивлячись на вогні заводу, думав про те ж саме. Часто й по довгу говорив з Русевичем і Каргатом. І ніде не міг знайти відповіді на цілу низку питань, які не давали йому спокою.

Знову й знову перебирав він усе, і щоразу приходив до неприємного висновку, що не може собі дати ради...

Протягом усього лише кількох днів сталося чимало великих подій. Інколи йому навіть здавалося, що їх надто багато. Щоправда, вони нічого не змінили на заводі. Але всі вони належали до тієї категорії подій, які кінець кінцем неодмінно викликають певні зміни. Як одна краплина може спричинитися до того, що вода потече через край переповненої склянки, так і тут—якась подія з цієї низки може привести до чогось хоч і сподіваного, але все ж таки раптового. А він, Каринський, не має певності, що зміна буде саме такою, якої йому хотілось, яка справді повернула б усе на краще...

Власне, ця певність у нього була, але...

Почалося все з приїздом сюди Каргата...

Об'єктивно міркуючи, почалося б це й без нього. Трохи пізніше, звичайно, але неодмінно хтось інший—той же Розенберг, наприклад,—поставив би перед заводом ті ж самі питання. Ну, може не так гостро, не так нетерпляче, не з такою нетерпеливістю, але неодмінно поставив би, скоро зрозумів би, що партія й уряд, заходившись коло здійснення п'ятирічного плану, перебудови всієї країни, техніку залучила до числа найістотніших чинників виконання цього плану. Це в кращому разі.

В гіршому це міг би зробити хтось на техніці не зовсім обізнаний, з метою заробити собі політичний капітал на цьому. Путнього від такої людини завод нічого не дістав би, а вона, ця людина, якийсь час користалася б з слави передового фахівця, який, мовляв, запровадив у техніку діалектичний принцип... Або ці ж самі питання поставило б перед заводом Об'єднання, а не воно—уряд, партія... Каргат лише прискорив це. І зобов'язався розв'язати ці питання... Це зовсім

не погано, що до справи стала така обізнана на хімічних тонкощах людина..

Але... чи своєчасно він це зробив? Чи не поспішив? Чи справді завод і люди, що роблять на ньому можуть упоратися з розв'язанням цих питань? Чи не зробив він, Каринський, помилки, підтримуючи його?

І хто відповість на це йому, Каринському?.. Сам Каргат?.. Чи Русевич?.. Чи істина лежить десь між ними?

Так просто все почалося...

На третій день після свого виходу на завод (отже, коли Русевич був уже в Харкові) увечері прийшов до нього зтурбований Каргат, принісши з собою цілу низку аналізів контрольної лабораторії. Почав з того, що частину цих аналізів зробив він сам і Петушек, а решту, зроблених лаборантками вони вдвох найпильніше перевірили. Можна ручитися, що жодних помилок у них нема. Але вся річ у тім, що вони мало чим відрізняються від тих аналізів, які звичайно подавала досі головному інженерові контрольна лабораторія. А це означає, що Русевич помилився, гадаючи що контроль просто не може впоратися з покладеними на нього завданнями, а тому й дає йому негірне уявлення про якість заводської продукції... Він Каргат, не заперечує, що в лабораторіях не все було гаразд. Але на заводі тоді ще гірше: коли б це було не так, якийсь процент аналізів, хай навіть не дуже великий, неодмінно засвідчував би повноцінність продукції. Русевич же говорив, що таких аналізів, він не діставав з того дня, коли з заводу пішов останній завідувач лабораторій і пояснював це відсутністю досвідченої людини в лабораторіях, яка могла б налагодити там роботу... Каргатові надзвичайно шкода, що нема тут головного інженера, щоб звернув увагу на це прекрасне явище. Проте, він говорив уже з його заступником, Петровим. І Петров potwierдив: він і сам з якогось часу помічає, ніби з приладами на заводі щось сталося; що саме—цього добрати він ще не встиг. Він доповідав про свої ствердження Русевичу, але той заспокоював його: промисловість, мовляв; а крім того на такому зношеному заводі як цей завжди щось може турбувати. Надто ж турбуватися не варт: незабаром реконструкція, а вона начисто зліквідує все старе... Реконструкція реконструкцією, але на думку Каргатову, треба якнайшвидше перевірити ці прилади на заводі, умови, в яких вони роблять, комунікацію. Щомиті може трапитися щось страшне: завод почне видавати не тільки не повноцінну, не стандартну продукцію, просто щось таке, чому й назви не добереш... Якщо Каринський не заперечуватиме, він, Каргат, не відмовився б заходитися біля цієї справи. Йому однаково треба докладно ознайомитися з заводом і він просто відповідальніше поставиться до цього ознайомлення. І коли повернеться Русевич, хиби на заводі будуть уже виявлені—основне

буде зроблено. Залишиться не багато: простежити за усуненням їх. І в результаті цього завод збереже чимало часу.

Слова Каргатові, звичайно, стурбували Каринського. Але разом з тим ще більше зміцнили його думку: Каргат—аж он яка потрібна заводові людина. З'єднання його знань з досвідом Русевича дасть блискучі наслідки... йому сподобалося, що він не обмежився самим повідомлення про наявність виробничому процесі якихось покищо невідомих неладностей, які так помітно впливають на якість продукції, а запропонував себе, щоб виявити їх, хоч міг цього й не робити. Це говорило про його любов до роботи. Про бажання якнайповніше використати свої знання й здатності, про бажання побачити завод, де довелося йому робити, готовим до виконання тих вимог, що їх перед ним ставить економічний розвиток країни.

Не замислюючись, Каринський пристав на його пропозиції. І він був певний, що Каргат виконає свою обіцянку: досвідчений лабораторний працівник, він з аналізів знав, де саме треба шукати неладностей. І далі жодного разу не з'явилась у нього свідомість помилки, свідомість того, немов зробив він щось таке, чого не слід було б йому робити.

І Каргат не зробив нічого такого, за що можна було б докорити йому й собі. Енергійно почав він вивчати завод. Можна було б позаздрити його настирливості, його старанності в усьому. Він не обмежився самими приладами й комунікацією. Все на заводі притягало його увагу, збуджувало в нього активну цікавість, навіть те, що здавалося, лежало далеко поза межами його науки й компетенції: питання пожежної небезпеки, наприклад, охорону заводу, дисциплінованість робітників... І щовечора приходив він до Каринського—сам, або з Петровим—поінформувати про наслідки денного перебування свого в цехах і про завдання на день наступний.

До повернення Русевича він зробив надзвичайно багато. Іноді дивно ставало, як може зробити стільки одна людина. І коли б не потверджував він кожний етап свого обслідування докладними, документами, йому важко було б вірити...

Почав він своє обслідування сам. Ходив з цеху до цеху, до всього приглядався, про все розпитував. Він зовсім не мав облудної соромливості: якщо чого не міг одразу збагнути, не боявся цього показати. Але в розмовах з робітниками він часто висловлював думки, вірність і обґрунтованість яких вони не могли не помічати. А це привертало їхню увагу до нього й до того, що він робить. А той факт, що саме він якось допоміг дистиляції піднести свою видатність, і зовсім примусив робітників надавати значення його елегантному одягові, в якому він заходив і до найнебезпечніших щодо бруду цехів, якось прихитрюючись, до речі, виходити без єдиної плямки на костюмі... Спершу робітники лише прислухались

до його зауважень, а потім, довідавшись, заради чого він проводить мало не весь свій час у цехах, переконавшись, що з його спостережень можна зробити не абиякі практичні висновки, почали допомагати йому. Кінчилось це непогано: навколо нього об'єдналась група робітників і дехто з техніків та інженерів—та сама група, що виступає тепер застрільником соцзмагання. Його обслідування показало їм ті об'єкти, що навколо них можна й треба змагатися.

Наслідки його обслідування... Важко пригадати їх усі відразу... Він виявив, наприклад,—мало не повсюди на заводі є щось таке, на перший погляд зовсім непомітне, що не дає йому видавати продукцію за стандартами. Повсюди є дрібниці,—взяті кожна окремо вони не здаються важливими й страшними, але в сумі вони псують настрої, а ще більше феноли й нафталін. Найголовніше ж—вони мають тенденцію щодалі більше впливати на виробничий процес і можуть зрештою призвести до того, що одного дня завод почне продукувати щось зовсім неприпустиме, ганебне.

Каустифікація, наприклад, має вигляд чогось зовсім кустарного. І ніхто не приділяє достатньої уваги виробництву їдкого лугу, а через те луговинний розчин, що ним промивають феноляти й колись промиватимуть піридинові основи, ніколи не буває потрібної міцності. Протягом одного дня ця міцність змінюється кілька разів. Не визначено тривалості таких процесів, як промивання й продування фенолятів. Щоб визначити готовість фенолят, апаратник користується з такого недосконалого приладу, як власне око. Промивальні й продувальні чани вкриті іржею й застарілим брудом, а їх треба, принаймні тричі на місяць промивати й прочищати. Стоять вони так, що їх ніяк не можна захистити від пилу. А над одним з продувальних чанів тріснула труба, і в чан увесь час капає якась брудна рідина... Те саме можна сказати й про кристалізаційні чани... Щодо ректифікаційного цеху, то тут справа складніша. Взагалі, ректифікування фенолів—це ще не вивчена як слід і не досліджена остаточно ділянка хіміпромисловості. А тому до нього треба підходити обережно. І кожний завод повинен був би організувати вивчення цього процесу. А тут над цим ніхто не замислюється. Ректифікують способом, невідомо ким і на підставі чого визначеним... Найгірше ж на заводі з міжцеховою комунікацією. Про те, щоб усюди в ній температуру дотримувалось на постійному рівні—шістдесят градусів—і говорити не доводиться. Зовнішні труби, що ними циркулює пара, нагріваючи прокладені всередині них внутрішні труби з рідинами, засмічені так, що в багатьох місцях пара не може проходити. Внутрішні труби мають де-не-де щілини, і через них рідини витікають геть, а коли труби порожні, до них потрапляють пара й сміття. Це основне. Якщо ж приєднати до цього ще й такі факти: не зовсім

правильне розташування робітників (кваліфіковані стоять на місці некваліфікованих і навпаки), слабку дисципліну (часто в цехах можна знайти недопадки, робітники проходять на завод з сірниками), відсутність потрібної кількості вогнегасників і коробів з сухим піском на місцях, де може трапитися пожежа (адже завод має справу виключно з вогненебезпечними речовинами!) тощо,—картина вимальовується зовсім не відрадна. Але такого, щоб од нього руки безсило спускались, у картині цій не було нічого. Усунути усі хиби, назавжди усунути, знищити причини, що породжують їх, не такий уже великий і важкий труд. Більшість робітників, ІТП у процесі обслідування усвідомили, що основна причина закладена в них же самих: надіючись на реконструкцію, вони перестали звертати увагу на те, що здавалось їм дрібницями, почали неохайно ставитися до приладів: усе одно, мовляв, вони незабаром будуть замінені на нові, кращі. Досвідченому інженерові, що стане на чолі боротьби з „дрібницями“, досить десяти днів, а то так і тижня, щоб упорядкувати завод і домогтися відчутних наслідків у вигляді стандартної, повноцінної продукції. Безперечно, Русевич легко зробить це.

Докази й документи Каргатові не викликали в ньому, Каринському, ніяких сумнівів. Проте, й ясне було все, що він пропонував. І таким очевидним було те, що Русевич, приїхавши, зараз же підхопить його ініціативу.

Русевич приїхав. І... „не так сталося, як гадалося“.

Ту розмову, що відбулася між ним і Каргатом у його, Каринського, кабінеті, за розмову вважати ніяк не можна. Це була обвинувальна промова Русевича проти Каргата... Почавши у тонах спокійних і чемних, але не почувши від Каргата жодного слова, жодного заперечення, підвищив голос, припустивши кількох виразів, що їх ніяк не можна було назвати тактовними... А коли Каргат, зрештою, не стримався й натякнув на людей, що лоби собі розбивають, таке сталося, що втекти захотілось. Русевич почав лаятися, мов перекупка на базарі. Ну, гаразд: він людина вразлива, міцними нервами похвалитися не може,—але все ж таки як він міг припуститися таких виразів? Як міг він сказати, що таких інженерів, як Каргат, близько до заводу підпускати не можна, бо вони подібні до ведмедя з байки, який каменюкою вбиває мух на лобі у своїх друзів—щоб знищити пил у цехах, їм потрібно найменше соцзмагання й ударництва? Як міг він сказати це все, а потім заявити, що з цієї хвилини не відповідатиме Каргатові на вітання, і взагалі вважає, що їм ні про що говорити?..

Для самого Каринського ця подія була такою несподіваною, що він тоді нікому з них і слова толкового не сказав, сидів, мов пень, слухав, і тільки коли Русевич занадто підвищував голос, і нахилився до Каргата, наче для того, щоб вчепитися в нього, старався хоч трохи його заспокоїти. Одне

було йому ясно: говорять вони різними мовами і навряд чи зможуть вони скоро порозумітися. Згодом йому стало ясне й друге: в запереченнях Русевича не було тієї логіки, що могла б збити Каргата з його позицій.

Очевидно, це в деякій мірі зрозумів і Русевич, одумавшись. Другого дня він сказав Каринському, що вчора Каргат того так роздратував своїм небожанням говорити і ідіотським натиюком, що він не міг як слід зосередитися на його конкретних пропозиціях: йому здалось, що Каргат, як і торік, виступить знову з якимось непрактичним проектом. Подумавши про це, він прийшов до висновку: можливо, Каргат має рацію вимагати іншого ставлення до заводу. Можливо, здійснення його пропозицій і дасть помітну користь. Але таке здійснення вимагає від інженера, що взяв би на себе керівну роль усієї його уваги. Сам він тепер часу не має. Йому треба остаточно зрушити з мертвої точки будівництво сублімації, посидіти над робітними рисунками, уточнити їх, забезпечити своєчасний монтаж камер, тощо. Отже, коли Каринський нічого не матиме проти, він передасть свої функції у виробничих питаннях на якийсь час Петрову. Цей інженер краще, ніж будь-хто інший, справиться з цим, що пропонує Каргат і що, маючи, мабуть, на те сьогодні солідні підстави, ухвалив Каринський, ні з ким цього не погодивши. Тим більше, Петров у всьому допомагав Каргатові — в курсі справ, значить, має вже, напевне, плана дій... Ясна річ, коли будуть потрібні його, Русевича, поради, він не відмовить у них... Віддатися ж цілком цій справі — ні, цього він не може.

Зовсім не потрібна була проникливість, щоб побачити: Русевич лише формально визначав правильність доводжуваного Каргатом і його одностудцями. Надто він підкреслював це слово — „можливо“. Надто штучну приклюдку вигадав, щоб відгородитися від усього, що відбувається й далі відбуватиметься по цехах... Отже, він не вірить, що Каргат доможеться чогось. Не вважає за потрібне віддавати цьому свої сили й досвід?... Чи як інакше його зрозуміти?...

Але Русевич давати пояснення не побажав. На тому припинив розмову, додавши лише, що не вважає ні себе, ні Каринського за винних у тому, що взаємини між ними починають утрачати ширість, стають якимись офіційними...

Це був докір, і дещо справедливий. Вірно, вийшло все так, ніби він, Каринський, зробив не зовсім красивий учинок щодо Русевича, адже Русевич багато попрацював над ним, щоб він перестав бути профаном у хімії, допоміг йому стати справжнім директором. А тепер виходить, — Каринський ніби то геть чисто забув усе й за його спиною — сталося ж це під час його відсутності — передоручив якусь істотну частину його функцій молодикові, який лише кілька днів тому з'явився на заводі. Вийшло так, немов Каринський перестав вірити

йому, людині, перед якою мав уважати себе за винного. Русевич саме так і тлумачив події.— Це видно було, хоч він про це й словом не прохопився. І якби Каринський почав раптом переконувати його в протилежному, сказав би про свої думки, що Русевич задоволений, радий з цього буде, це прозвучало б, як нещира спроба виправдатися.

Подумавши, Каринський відповів йому:

— Що ж, — вам видніше...

Знав, що Русевич іншого від нього чекає, інші слова почути хоче. Але що він міг йому сказати?...

А потім, не зовсім так. Можна було б сказати інше... Зупинити Каргата, повернути його назад до лабораторії, зобов'язати його робити тільки те, що накаже йому головний інженер. Адже цілком можливо, що він таки перехопив через край, намалював картину стану цехів значно страшнішою, ніж є вона насправді. Можливо, він натворить такого, що за голову схопишся... Має ж якісь підстави Русевич ухилитися від участі в організованому ним поході за впорядкування заводу. Хай навіть не підставу, а тільки інстинкт. Але ж це інстинкт досвідченого інженера.

Можна сказати, звичайно... Та тоді — прощай піридин! Прощай Каргатова ініціатива, — найцінніше в ньому! Прощай той ефект, що його матиме завод, довівши, що можна й без цілковитої реконструкції домогтися блискучих наслідків. Не подякують, отже, держава й партія заводі — і, значить, йому, Каринському, — за заощадження асигнованих на реконструкцію коштів... А крім того, Каргата так просто до лабораторії не сховаєш — не такий він, щоб залишити розпочате. І взагалі, як повернутися назад, коли стільки вже зроблено, коли впорядкуванням заводу захопились робітники, коли навколо цього розгортається вже соцзмагання?...

Ні, треба йти далі цим шляхом.

І все ж таки, треба щось зробити. Треба знайти якусь базу, що на ній Русевич і Каргат помирилися б, дійшли згоди і далі завжди координували б свої дії...

... Каринський думав...

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ШОСТИЙ

Останні слова Петрова, що з ними він пішов од нього після тієї неприємної розмови, ще більше стурбували Русевича, але примусили його замислитися над своєю поведінкою. Що Петров випалив свою „пораду“ в запалі, це він розумів. Людині хотілося хоч трохи порахуватися за те, що їй так неделікатно натякнули, про небожання слухати її далі. Але ясно стало: якщо він, Русевич, і далі так поводитиметься з усіма Каргатовими однодумцями, розмовлятиме, не приховуючи свого нервування, Петров і справді подумає, ніби він не прин-

ципово виступає проти Каргата, а просто боїться його. підкопуються під нього. Слідом за Петровим подумують так і інші. А це ніяк не допоможе йому боротися з тим розгардіяшем, що його вніс до цехів Каргат, не допоможе викрити всю безпідставність і нікчемність його фантазерства. Це тільки зміцнить Каргатові позиції.

Але того вечора він був надто знервований, щоб як слід обдумати свою дальшу поведінку. Не міг навіть уявити собі завтрашній день.

Ніч ту спав він зле. Довго не міг заснути. А потім часто перекидався й подовгу лежав з розплющеними очима, ніяк не можучи подолати почуття розгубленості й самотності. Крім того, його дратувала п'янка і рівний, сонний подих дружини. Як може вона спати так спокійно?

Тільки перед світанком трохи заспокоївся й заснув більш міцно. Пригадав того робітника з продувального цеху, що співчутливо, підбадьорливо дивився на нього під час його першої сутички з Каргатом... Отже, є люди, не засліплені демагогією Каргатовою! Навіть серед робітників є! Їх, цих людей, напевне вистачить, щоб протистояти незначній групці цього нахабного фантазера. Треба тільки знайти їх і об'єднати. І зробити це так, щоб ніхто з Каргатових однодумців не помітив. А тоді... Тоді ясно буде, що робити... Крім того, треба ще точно в'яснити, як же ставиться до всього Каринський: під час розмови в його кабінеті він нічого не сказав. Але Каргата не підтримав. Можливо, доводи Русевича на нього вплинули. Можливо, мін критичніше відтепер ставитиметься до Каргата. І побачить, якщо вже не побачив: Каргатом керує зовсім не щире бажання зробити щось для заводу, а егоїстичне прагнення тієї самої слави, що її не пощастило йому набути торік,—він лише вдає з себе такого запеклого ударника...

Розшукувати незадоволених з Карагата, Русевич пішов з ранку наступного дня.

Прийшовши на завод, він покликав до себе завідувача відділу капітального будівництва, інженера Маєвського. Він не гадав знайти в ньому співника. Адже це він із своїм виконробом висунули думку про потребу заводові втрутитися в справу з сублімаційними камерами, а на нараді підтримував Каргата. З ним треба було поговорити про дальше будування цеху.

Маєвський прийшов—висока, літня, поважна людина. Кожний рух його свідчив, що він знає собі ціну й не дозволить нікому не то образити, а навіть двозначно висловитись про себе. Сів проти Русевича, всім показуючи свою готовість уважно прислухатися до кожного його слова... Русевич знав, що це звичайна його маніра. Але вона імпонувала йому.

Ділова розмова точилася недовго...

Маєвський слухав і в усьому згоджувався з Русевичем. Це теж було його звичайною манірою,—її породила обережність: Маєвський ніколи нікому не заперечував, якщо це могло відбитися на його взаєминах з людьми: він хотів подобатися всім без винятку. І взагалі уникав висловлювати свої думки, якщо знав, що вони розбігаються з думками співрозмовника. На нарадах же, коли він повинен був щось сказати, завжди повторював лише те, з чим більшість уже була згодна, розпустивши тільки це в більшій кількості слів. Інколи здавалось навіть, що своїх власних думок він ні про що не має.

Русевич знав це, але цього разу не захотілось йому надавати цьому будь-якого значення. Через те не захотілось, що коли Маєвський заговорив, у голосі йому почулися раптом нотки, що їх не можна було визнати за нещирі. Він немов хотів виразно підкреслити, що між його думками й думками Русевича не може бути ніякої принципової різниці. А далі він і просто сказав: вони, мовляв, пройшли однакову школу життя—отже, не можуть мислити не однаково... Очевидно, він уже був у курсі всіх заводських справ і скористався з першої ж нагоди, щоб натякнути головному інженерові на свою солідарність з ним.

Сублімаційний цех перестав цікавити Русевича. Він повагався трохи й, уриваючи ділову розмову, спитав:

— Скажіть, будь ласка, Андрію Олександровичу, що ви думаєте про останні події на заводі?.. Ви, звичайно, знаєте...

— Знаю,—кивнув Маєвський.

Він ледве помітно всміхнувся й сів вигідніше: відкинувся на спинку стільця й закинув ногу на ногу. Цим він немов хотів підкреслити, що вважає питання за таке, на яке двома словами відповісти не можна, яке вимагає серйозного й детального обговорення. Але заговорив, не замислившись ані на мить: знав, видно, що Русевич зрештою неодмінно зачепить цю тему, і загодя приготував свою першу репліку:

— На жаль, я—будівельник, а не хімік. Я зле розуміюсь на всіх тонкощах вашого фаху... Можливо, бувають такі періоди на хімічних виробництвах, коли метушня, яку я спостерігаю тут от уже кілька днів, потрібна. Дуже можливо, без неї не обійтись. Не знаю... Але на мене (ще раз повторюю—не хіміка) вона справляє вражіння... ну, як би вам сказати... якоїсь профанації...—Він наморщив чоло.—Так, профанації. Іншого слова я не доберу.

Русевич одсунув у бік рисунки сублімаційного цеху, що був розгорнутий їх перед приходом Маєвського, і оперся ліктями на стіл. Розмова обіцяла бути довгою. І він був радий, що заговорив про це з Маєвським. Те, що думки цієї солідної людини так збігалися з його словами, приємно вразило його. Правильно, тільки профанацією технології хімічного

виробництва й можна назвати затіяне Каргатом. Іншого слова тут, справді, не добереш... До того ж усі перипетії цієї профанації Маєвський спостерігав на власні очі. Треба, щоб він про все розповів... Він напевно помітив такі факти, які показують справжнє обличчя Каргатове, викривають ті демагогічні засоби, що ними він завоював собі таку популярність... Маєвський допоможе йому виявити й показати Каринському, заради чого Каргат псує наслідки його, Русевича, титанічної дворічної праці, руйнує ту налагодженість виробничого процесу, яка коштувала йому стільки сил.

Але він подумав, що цього вголос говорити все ж таки не слід. Спершу хай Маєвський повніше висловиться. А потім там видно буде.

— Знаєте,—обережно зауважив він,—під те, що ви назвали профанацією, підведено солідну наукову базу. Саме наукову. Але, вимовляючи останнє слово, не стримав сарказму.

Знову Маєвський ледве помітно посміхнувся—самими очима. Він зрозумів, чому Русевич, сам заговоривши про останні події, такий тепер обережний. І мовив трохи гостріше:

— Так, я не хімік. Але от уже кілька років я зв'язаний з хімпромисловістю. Мені довелося будувати нові коксобензольні заводи, поширювати содовий завод. І я знаю, що хімічне виробництво—це, насамперед, тихе виробництво. Жодного шуму, ніякої метушні. Роблять бо не люди, не машини, а прилади, апарати... Отже, хоч яку б наукову базу під метушню не підводили, я не припускаю її на хімічному заводі. Я не звик до неї.

— Ви маєте рацію,—все ще обережно згодився Русевич.

— Маю рацію,—твердо повторив Маєвський.—І маю щось інше... Насамперед, я—інженер. Більше, як половину свого життя я ношу це звання. За цей довгий час виробилося те, що можна назвати інженерським інстинктом... Так от цьому інстинктові я довіряю значно більше, ніж усім науковим базам свавільних юнаків.

Уперше за останню добу Русевич полегшено зідхнув: слова ці повертали йому рівновагу. Знайшлася людина, що мислила однакове з ним. Мало того, Маєвський допоміг йому ясно усвідомити те, чого сам він, затурканий учорашніми неприємностями й майже безсонною ніччю, усвідомити не спромігся.

Але на цей раз він промовчав.

Вигляд же в нього був такий, що Маєвський рішив: час уже закінчити ці прелімінарії й поговорити цілком одверто. Він теж схилився вперед, поклавши лікті на стіл, інтимно зазирнув Русевичу в очі й заговорив так, наче сиділи вони зовсім не в службовому кабінеті:

— Ну, Валентине Модестовичу, тепер, коли ви знаєте моє ставлення до того, що ви звете подіями (краще було б це

назвати безладдям), дозвольте мені поставити вам одне питання... Я не цікавлюсь тим, що ви думаєте про це безладдя. Це ясно. Ви — інженер, і інженер не тієї породи, що тепер починає розповсюджуватися: хлопчики, які не витримують будь-якого порівняння із звичайними техніками нашого часу й яким комсомольський квиток править замість диплома. Ви не можете ставитися до вправ цього молодика відмінно від мене... Але дозвольте мені узнати: що гадаєте ви робити далі?.. Ви, я певний, розумієте, що це не з пустої цікавості я про це питаю.

Не те, що Русевич не хотів йому відповісти, з радістю виклав би він перед Маєвським план своїх дій. Та сказати йому було нічого. Не говорити ж про те, що він рішив спершу об'єднати навколо себе незадоволених з Каргата... І він поволі відвернувся від вікна й тихо промовив:

— Як вам сказати...

— Розумію, — кинув Маєвський, не дочекавшись продовження. — Розумію, — ще раз замислено повторив він, — все це — така для вас несподіванка, що ви ще й досі не можете стямитися. Ви навіть не обмірковували як слід становища... Коли б ви обмірковували його, ви не пішли б до Каринського з Каргатом — не зробили б цієї помилки.

— Вчора я був такий знервований, — виправдуючись і червоніючи, промовив Русевич.

— А вам треба було зміркувати тільки одне: нині не головний інженер керує заводом, а так званий трикутник. Треба забути за ті часи, коли головний інженер був першою особою на підприємстві. Тепер йому місця в трикутнику нема. Він на теперішньому заводі — блеф. Він має лише довірливий голос — перевага сумнівної якості. Основна його роль — стежити й забезпечувати виконання того, що трикутник вважає за потрібне. Можливо це чи ні, трикутник не турбується: більшовики не відступають, вони перемагають там, де найдосвідченіші інженери нічого зробити не можуть... От що вам треба було усвідомити.

— Ну, це ви занадто, — нерішуче заперечив був Русевич.

— Занадто, гадаєте?.. А що ви скажете, коли Кишинівський просто запропонує вам припини дискусію з Каргатом і заходитися коло того, що він розпочав?

Русевич перелякано випростався. Подібна думка ще не припадала йому.

— Ви думаєте?..

— Не думаю, а певний цього. І станеться це, якщо не сьогодні, то завтра... Адже міг Каринський відрядити вас до Харкова проти вашого бажання, примусити вас боротися там за запропоноване Каргатом. Не зважить на вас і тепер. І матиме рацію: ви — звичайнісінький службовець, і гроші вам виплачують саме за те, що ви виконуєте накази тих, кому

партія й уряд доручили керувати промисловістю... А тепер подумайте ось про що Каргат переконав нашого директора, що заводі ще не потрібна реконструкція, що завод і так може платити по всіх рахунках, які пред'являє йому сьогоднішній день і пред'являтиме завтрашній. Васюті це дає можливість написати куди слід розкішний рапорт, що його видрукують усі газети: робітники, мовляв, і ІТП під керівництвом ком-партії штурмом узяли ще одну фортецю. А завкому вже маряться зведення про масове й невинне розгортання на заводі ударництва і соцзмагання.. Як бачите, Каргат зумів догодити всьому трикутникові... А що ви можете запропонувати? Хіба запропоноване вами дасть такий політичний ефект? Не забувайте: саме політичний, а не виробничий ефект потрібний трикутникові.

Маєвський не говорив, а зневажливо наче крізь зуби вищіджував слова.

З лиця йому не сходила цинічна посмішка. І він навмисне усе, про що говорив, перекрутив так, що воно мало вигляд відбитка в кривому дзеркалі.

Та ні цинізму його, ні перекручень, ні того, що він не тільки Каргата, а всіх на заводі поробив кар'єристами, Русевич не помічав. Не в такому був він стані, щоб критично ставитися до слів свого співрозмовника та ще такого, який має щире бажання допомогти йому, який так чуло ставиться до його авторитету. І його мало цікавило, як Маєвський доводить свою думку. І без доводів йому ясно було: після всього того, що сталося, Каринський може піти на таку несправедливість, може не зважити на те, що Русевич уважав за свою гідність і честь... У цьому Маєвський мав цілковиту рацію.

Він рішуче повернувся до нього.

— Ну, на це я не піду!.. За хвилину після того як Каринський бодай натякне мені на це, я подам заяву про звільнення.

Маєвський знизав плечима.

— Що й кому ви цим доведете?... Подумайте краще і ви побачите: Каринський не благатиме вас узяти заяву назад. Заява свідчитиме про ваше безсилля. А він має чудового кандидата на ваше місце. Не важно, що Каргат — лаборант, а не інженер. Зате він уміє такі веселкові перспективи малювати... Так, подавши заяву, ви визнаєте свою неспроможність довести, що Каргат профанує техніку, а йому це дасть змогу зруйнувати все зроблене вами. Для того ви два роки тут робили?.. Навряд чи дасть вам цей учинок моральне чи будь-яке інше задоволення...

— Так що ж робити тоді по вашому? — скрикнув Русевич, остаточно збитий з пантелику цією, як йому здавалось, убивчої логікою.

Напевне Маєвський давно занав, що доведеться йому отак розмовляти з головним інженером: загодя обдумав усе — і цього разу відповів без затримки:

— Застрахувати себе від подвійної вимоги з боку Каринського і вичікувати.

— Тобто, як?

— Дуже просто. Цими днями ми починаємо добудовувати сублімацію. Мороки з цим буде дочорта і вам, і мені... Не чекайте, поки Каринський покличе вас, а сьогодні ж підіть до нього й заявіть йому, що сублімація ці дні вимагатиме від вас максимум уваги й часу. Самому мені, ви, мовляв, не можете доручити всього, зв'язанного з закінченням будівництва... Ну, та ви самі зміркуєте, що треба сказати... Одне слово, хай Каргат на заводі попрацює. Ви ж уб'єте двох зайців. Не дозволисте, щоб він сунув свій довгий ніс і на цю ділянку заводу. І чекатимете.

— Чого? Поки він завод розвалить?

— Ну, розвалити завод — це не така проста справа. І не встигне він... Відчувши себе повновладним господарем, він, маючи над собою контролю, неодмінно зарветься й наробить помилок. Вам досить однієї помилки — щоправда, такої, щоб усім стало ясно: це саме — помилка, а не щось інше. Тоді вам легко буде показати, що за птиця Каргат і що може він натворити, коли дати йому волю... І ви не самотній тоді будете. Відразу з'являться люди, які запевнятимуть: вони, мовляв, завжди говорили, що з Каргатових вправ діла не буде, що він надто молодий, щоб йому так довіряти, і таке інше. Леви, що вмирають, ніколи не відчувають дефіциту на осялчі копита... Каргатові звичайно далеко до лева...

... Негайно після цієї розмови Русевич пішов до Каринського й сказав йому те, що порадив Маєвський. Він навіть не обміркував, чи слід так робити: був певний, що іншого, кращого виходу йому не знайти.

Була в нього все ж таки надія, що Каринський без свідків заговорить з ним дружньо, як завжди це бувало до того фатального дня, коли якийсь падлюка (повісити його мало) отруїв Чорта і коли з'явився на заводі Каргат, ураз зіпсувавши прекрасні взаємини між директором і його помічником у технічних справах: хоч щоб там говорив Маєвський, а Сергій Павлович — жива людина, і, по суті, симпатична людина. Ну, хай йому сподобались Каргатові ідеї, але це ж не значить, що він і його, Русевича, примусить цікавитися ними... І під час цієї дружньої розмови, вони порозуміються. Каринський усвідомить, яка це ненормальність — щоб яйця курку вчили... І... хто знає?..

Каринський зустрів його привітно. Міцно стис йому руку. А побачивши, що Русевич трохи блідий і під очима йому лягли темні тіні, спитав що це з ним, і цілком дружньо

висловив надію, що він не збирається хворіти. Але про вчорашній день не сказав ані слова, навіть не натякнув на те, що думав про нього, наче та розмова була такою дрібницею, що про неї й згадувати не варт.

А коли Русевич заговорив про те, заради чого прийшов, він ураз замовк. Здивовано подивився на нього й нахмурився. І тільки після довгої мовчанки спитав:

— Що це значить?

Русевич постарався посміхнутися й відказати, так, наче питання це здивувало його.

— В свої слова я завжди вкладаю лише один зміст. Загадками я ніколи не говорю... Ви повинні знати це, Сергіє Павловичу.

На цьому треба було б закінчити розмову й вийти, давши можливість директорові спокійно надозвіллі обдумати все. Він же сидів, напружено спостерігаючи, як ворухаться в Каринського нахмурені брови, чекаючи не знати чого. А потім несподівано для самого себе мовив:

— Проте, мене не дивує, що ви почали підшукувати щось приховане в тому, що я говорю... Взагалі незрозуміло змінились наші взаємини. Але ні себе, ні вас, Сергіє Павловичу я не обвинувачую...

Лише сказавши це, зрозумів, яка дурість зірвалася йому з язика. Хай Каринський заслужив цей докір, але так недоречно перебити ним ділову розмову... цього ще не вищало!

Каринський скося подивився на нього й поволі відвернувся... Безперечно, він зрозумів, що Русевич хотів йому цим сказати. Але ніяк не відгукнувся на це.

Мовчання було сутужне...

Щоб хоч чимось порушити його, щоб скоріше вийти звідси, Русевич звівся й спитав, знову зробивши свій голос і вигляд офіційним:

— Отже, ви не заперечуєте, що ці кілька днів я займатимусь виключно сублимацією?

Каринський ще раз глянув на нього й невпевнено відказав:

— Що ж — вам видніше...

Невже Каргат так глибоко заповлонив його, що ніяких інших слів для нього, Русевича, не знайшов?.. З почуттям великої ваги на серці вийшов він з директорового кабінету. Стільки неприємностей, стільки нещастя протягом такого короткого часу!..

... Проте, незабаром це почуття помалу вщухло. За допомогою Маєвського, з яким того дня він поговорив ще раз, зумів він себе заспокоїти. Адже взаємини з Каринським тепер не основне. Вони — функція того, що відбувається тепер на заводі. А через те, що участі в заводському розгاردяші він

не братиме, вони далі не погіршають. І потім, коли Каргат буде розвінчаний, їх легко буде впорядкувати. Каринський сам зробить тоді перший крок, щоб поновити старе товаришування, знов почне довіряти йому в усьому. Ну, а він, Русевич, злопам'ятливим не буде...

Основне тепер — збирання сил. Те, до чого він додумався сам, без Маєвського.

І досягнення в цій галузі цілком заспокоїли його, зовсім витіснили йому думки про Каринського.

Зустрівшись якось з тим робітником з продувального цеху, який тоді так бажав йому перемоги над Каргатом, він перший кивнув йому. І те, як той, відповідаючи на це несподіване привітання, сірвав собі з голови шапку й низько, всім тілом, уклонився, сказало йому більше, ніж коли б зайшов він з ним у розмову... Покищо й цього досить. Поговорити з ним успіється — коли в цьому буде справжня потреба... Прізвище цього робітника, як він дізнався згодом, було Черевик...

Крім того, доводилось йому спостерігати кілька невдоволених, ба навіть злих поглядів, що ними проводив Каргата дехто з робітників і техніків. Він старався запам'ятати їх.

Трохи засмучувало його те, що інженери, здавалось, усі були захоплені Каргатом. Вони завзято здійснювали його ідеї. Але інженерів на заводі було небагато, і всі вони, за винятком Петрова, були молоді — одного віку з Розенбергом: перебували ще в тій порі, коли в усякій ризикованій новині ввижається романтика, — та, що за неї можна віддати все... А втім... Під час рішучої сутички ця молодь помітної ролі не гратиме. Вона розгубиться.

Часто Маєвський переказував свої розмови з тими, хто робив у цехах, або те, що випадково пощастило йому підслухати.

Все це виразно свідчило про те, що Русевич зможе об'єднати навколо себе чималу боєспроможну групу. Треба тільки не хапатися з цим. Треба організувати незадоволених тихо й непомітно, щоб нікому, а надто Каргатові це не кидалося в очі...

Найбільше ж задоволення Русевич пережив, довідавшись, що навіть серед тих, хто оточує Каргата, той має ворогів. Сталося це днів за три після розмови з Маєвським. Повертаючись увечері додому з заводу, він раптом почув, як спереду дівочий голос сказав:

— І все таки Микола Дмитрович мені ніяк не подобається.

— Але чому? — здивовано спитав другий голос.

— Не подобається — і все. Адже в ньому нічого людського нема. Він або наказує, або мертвими очима дивиться, коли ти щось не так робиш. Завод і піридини — що інше є в світі для нього?.. Немов не живий він, а манекен... І не знаю, Ларко, що ти в ньому гарного знайшла...

Спереду, приховані темним вечірнім присмерком, ішли дві дівочі постаті. Лаборантки, звичайно... Обличчя їхні він не розглядив, але голос цей добре запам'ятав.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ СЬОМИЙ

Каринський розповів Васюті про сутичку між Каргатом і Русевичем, про свою розмову з останнім і поділився своїми невеселими думками з приводу цього. Васюта вислухав його й на якийсь час замислився...

— Неприємна історія,— нарешті зауважив він.

— Це я й без тебе знаю,— досить прикро кинув йому Каринський.— І не для того я тобі все це розказав, щоб почувти отаке... Іншого ти нічого не можеш сказати?

Васюта усмішливо почухав собі потилицю.

— Зараз нічого...— Він посерйознішав.— А ти не гарячись так. Давай спокійно все обдумаємо... Чорт його знає, Русевича цього. Був інженер, як інженер. І раптом — маєш... То йому собака, бачте, здох, так він у найвідповідальніший момент з заводу зник. На технараді з Каргатом ледве помирився. А другого дня знову поліз у бійку з ним через якусь дурницю... Чи не з цього нам слід починати? Чи не в цьому корні, га?

Каринський здивовано втупився в нього.

— Та ти що — очманів?.. З тобою серйозно...

— Чманіти не збираюсь,— перебив його Васюта.— Та тільки ж говорю: чорт його, Русевича, знає... А потім ця історія. Надто якось послідовно й одноманітно все виходить, щоб не звертати на це уваги...

Якийсь час обидва вони сиділи мовчки, дивлячись один на одного.

Каринському здавалось: секретар надто поверхово ставиться до того, що його непокоїло, що таїло в собі цілу низку неприємностей у майбутньому,— і яких! Він гадав, що Васюта цілком байдужий до антагонізму, що так небажано й без видимих причин виник між двома людьми, які повинні були б працювати пліч-о-пліч і мислити однаково, які мали б доповнювати один одного. Васюта навіть не уявляв собі, до чого це може, кінець кінцем, привести...

Але Каринський помилявся. Васюта вже не раз замислювався над взаєминами між обома інженерами, над значенням їхньої незгоди для заводу.

Спершу він уважав цю незгоду за дрібницю. Ну, не сподобалося щось Русевичу, не зрозумів він чогось одразу, здалось йому, що необізнаний на заводських справах, не підкований практично Каргат може накоїти чогось непоправного. Ну, наговорив Каргатові гострих слів... Не знав Русевич, не бачив, як старанно вивчав Каргат усе раніше, ніж прийти до

будь-якого висновку, як притягав він усіх до своїх досліджень. А побачить це все Русевич, зрозуміє, що Каргат — не просто самовпевнений молодик, а людина розумна, далекозора й зовсім не байдужа до майбутнього хімпромисловості, — і помиряться вони кінець кінцем.

Проте, минуло вже кілька днів, а все залишалось без змін. Інженери не вітаються, не помічають один одного. Тепер до цього можна ставитися байдуже, але незабаром це ніяк не сприятиме заводові просуватися вперед. Адже за кілька днів Каргат із своєю групою закінчить обслідування заводу, остаточно обдумає все, робітники тим часом закінчать своє підготування (вже підписано кілька договорів на соцзмагання між цехами, на дошці об'яв щодня з'являються повідомлення, що той чи інший робітник оголосив себе за ударника) — і треба буде, щоб кожний з інженерів став на своє місце. Русевич же відгородився від заводу сублімацією, все доручивши Петрову — отже, Каргатові. Невже сублімація вимагає так багато уваги. Чи, може, він хоче домогтися чогось іншого — хоче, щоб його попросили ввімкнутися в те, чим живе тепер завод?.. А може, готується до боротьби з Каргатом?.. Але якби він твердо знав, що Каргат робить щось не так, ані на мить не припинив би своїх нападок на нього, вперто боровся б із ним, логікою й фактами доводив би, що Каргат помиляється. Отже, лайка й факти не на його боці?

Та відповісти на всі ці запитання Васюта не міг.

Він покрутив головою й мовив:

— От що я тобі, Сергіє, скажу. Пояснити цю історію, на мою думку, можна двома причинами.

— Якими?

Каринський спитав незацікавлено. Сам не зовсім добре розбираючись у поведінці Русевича, не думав він, щоб Васюта міг тут йому якось допомогти.

— Перша — Русевич ще й досі не зрозумів як слід, чого хоче Каргат.

Каринський одмахнувся від нього:

— Коли це нам з тобою зрозуміло...

Ми на заводі представляємо тих, кому він, завод, належить: пролетаріат, його партію й державу. Ми хочемо, щоб завод робив на ять, але водночас хочемо домогтися цієї мети найпростішим і найдешевшим шляхом: державні кошти — наші кошти. Їх краще витратити, скажімо, на Дніпрельстан, ніж на реконструкцію нашого заводу... Русевич інакше дивиться: йому будь-що подавай реконструкцію. Без неї він не може ручитися за бездоганну роботу заводу. І він одкидає ті можливості, що їх знайшов Каргат... Отже, затьмарення на нього найшло... І не звик він до Каргатової рішучості, до його енергії, до його напірних темпів. Нам це в Каргаті подобається, а Русевич повинен кожний свій крок три дні обдумувати.

— Зовсім не погана риса, до речі,— зауважив Каринський.

— Я й не лаю за неї Русевича... Тільки вміння швидко вирішувати, гострий розум і вірне око — ці риси, як на мене, значно кращі. А надто в наших умовах. Не забувай, що тепер — другий рік п'ятирічки. Ми боремось. Ми — на фронті, а не за шаховою дошкою... А якщо вірити Каргатові, — а я не маю підстав, щоб не вірити йому, — пасивна надія на реконструкцію привела наш завод до стану, коли конче потрібна швидка й рішуча акція. Інакше все полетить шкереберть... Хіба не так?

Каринський ухилився від відповіді.

— Ну, а друга причина яка? — спитав він.

— Друга причина... Я дуже хотів би, Сергіє, щоб справа тут самою першою обмежилась... Коли Каргат закінчить підготовчі роботи, треба буде скликати поширену, загальнозаводську виробничу нараду, щоб обговорити його пропозиції. До того б ми дружньо, тактовно допомогли Русевичу подолати свою сліпоту. І на нараді він виступив би, або підтримуючи Каргата, або по діловому його критикуючи. Вони помирилися б! І вдвох як утнули б!.. Так просто, так ясно все те, що Каргат робить — дитина розуміє. А Русевич і поготів.

— А якщо не зрозуміє?

Лице Васюті стало жорстке. Він широко розплющив очі й роздільно, відрубуючи кожне слово, заговорив:

— То значить, не хоче зрозуміти. Оце й є друга причина... Тут уже не про затьмарення, не про тимчасову сліпоту йдеться, а про вражене самолюбство, про гонор. Каргат, мовляв, по-смів захопити прерогативи, які належать йому, Русевичу, бо він тут обіймає посаду головного інженера. Йому, коли він повернувся з відрядження, не дали дозволу усунути Каргата з заводу, законопатити його в лабораторії принаймні!.. І тепер Русевич крові свого ворога жадає. І він одійшов од поточних справ заводських, щоб вивчити свого ворога, зібратися з силами, діждатися певного моменту... і розчавити того, хто дозволив собі сказати, що реконструкція, з якою він от уже два роки носить, тепер, сьогодні ще не потрібна... Каргат не довів ще цього остаточно. Та коли й доведе, вражене самолюбство залишиться враженням самолюбством. І воно не дозволить Русевичу визнати свою помилку. Він боротиметься за неї... Про мене, я не хотів би, — ще раз повторює, — щоб це моє припущення справдилося. Я не хочу вірити, що Русевич такий... дурень.

— Він не такий, — potwierдив Каринський, але голос йому прозвучав зовсім не впевнено. — Знаю я його все ж таки: вісім місяців разом робимо... А поширена виробнича нарада — це хороша ідея...

Васюта гадав, що можна б уже й закінчити цю трохи нудувату розмову про інженерів. То більше, за кілька днів, на виробничій нараді все стане ясно. І видно буде, що робити... Але, помітивши невпевненість Каринського, він мовив далі:

— Я ж і говорю, що сам так хочу думати... Все ж таки, тобі, директоре, слід бути готовим і до того, що тут діє саме ця друга причина. Може статися й так, що доведеться вибрати одного когось із них... В даній ситуації я не прибічник хірургічних методів. Я не спеціаліст. І ми, наш завод, наша країна, не такі багаті на кваліфіковані кадри, щоб кидатися фахівцями, та ще такими, як Каргат і Русевич. Треба зробити все, щоб вони залишились тут обидва й робили вкупі... А не вийде з цього нічого... Ну, та це на технараді виявиться. Треба тільки зобов'язати Русевича виступити на ній. Це примусить його уважніше до Каргата й його пропозицій придивитися... Тоді, побачимо, що треба робити.

Каринський покривився. Васютині слова не заспокоїли його... Помовчавши трохи, він спитав:

— Третьої причини ти тут не бачиш?

— Третьою? — перепитав Васюта. — Якої ж це?

— Що помиляється Каргат, а не Русевич... Не може хіба такого бути? — І, побачивши, що Васюта зібрався заперечувати, Каринський заспішив: — Якби в Каргата не було все очевидно, хай навіть очевидніш очевидного, а ми з тобою не можемо впевнено судити, чи правий він. Русевич, як я вже тобі розповідав, запевняє: все, що хоче Каргат зробити, є тільки паліатив, який не дасть помітних і тривалих наслідків. Можливо, ми й зовсім ніяких наслідків не побачимо. Каргат даремно витрачає свої сили й чужі. Заводові конче потрібна реконструкція. От що Русевич говорить... Так, я дозволив Каргатові робити все, що вважає він за потрібне. Мені здавалось, я певний був, що Русевич проти цього слова не заперечить... Але тепер...

— Коли Каргат провів усю підготовчу роботу, — вставив Васюта.

— Так, коли всю підготовчу роботу майже проведено, згодився Каринський, — я починаю замислюватися: чи правильно я зробив? Чи не краще було б нічого не починати до повернення Русевича з Харкова?.. А що як справді Каргат — більше романтик, а не інженер?

Ой Васюті вирячилися, нече побачив він щось жахливе. Він схопився, скуйовдив собі волосся й заломив руки, мов провінціальний актор-трагік.

— Боже мій! — загукав він не своїм голосом. — Що ми наробили! Що ми накоїли. Який кошмар!.. Треба негайно ж запирати Каргата в лабораторіях, а Русевичу доручити, щоб він якнайшвидше винищив усі сліди його перебування в

цехах. Інакше...— він не витримав ролі й розсміявся.— Так чи, що?

Каринський спробував був відповісти йому посмішкою, але з цього нічого не вийшло. Тільки покривились йому уста, немов од болю.

— Не вдавай з себе блазня, Даниле,— попрохав він.— І зрозумій мене... Я хочу, щоб за Каргатом була правда. Хочу, щоб Русевич одмовився від своєї реконструкції, щоб він помирився з Каргатом. Я бачу, що по суті, в умовах нашого заводу, те, що пропонує Каргат, і те, що захищає Русевич, дасть одні наслідки. Тільки перший хоче домогтися цих наслідків за допомогою своїх знань і правильної організації праці, а Русевич вимагає для цього ж величезних капітальних витрат. Мало того, Каргатова раціоналізація підвищить кваліфікацію робітників, вона привчить їх свідомо ставитися до роботи. І коли країна закінчить першочергові будівництва, а наука так удосконалисть заходи обробітку кам'яновугільної смоли, що нам справді доведеться переустатковувати весь завод,— отже, коли ми гостро відчуватимемо потребу реконструкції, усім нам у тисячу разів легше буде засвоїти нову техніку після того, що зробимо ми тепер. Я знаю, що тепер реконструкція не дасть того ефекту, якого сподівався Русевич, бо ніхто з нас не підготований до неї... Але це я бачу і знаю. А з мене ніякий хімік... Невже ти не згодний з тим, що Русевич краще за мене бачить і знає?

— Одне слово, заплутався ти навіть не між трьома, а тільки між двома соснами: між Каргатом і Русевичем,— махнувши рукою, резюмував Васюта.— Не заздрю я тобі... і не впізнаю тебе, Сергіє... Проте, і поради тобі ніякої подати не можу. Ще раз пропоную: давай почекаємо до виробничої наради. Після неї багато що ясне стане. Тоді й поговоримо... А втім, зажди хвилинку...

Він наморщив чоло, нашвидкуруч щось обдумуючи. І по малу чоло йому розглажувалось, а очі веселішали.

Але сказав він зовсім не те, чого чекав од нього на цей раз Каринський.

— Ти до Харкова цими днями не збираєшся?

Каринський розчаровано відвернувся від нього й спитав:

— Яке це має відношення до...

— Дуже велике,— не дав йому закінчити Васюта.— Це дасть тобі можливість міцніше стояти на твоїх теперішніх позиціях, відчути міцно твердий ґрунт під ногами... Але чи збираєшся ти взагалі до Харкова?

— Думка така в мене була,— по паузі відказав Каринський.— Треба було б поговорити в об'єднанні про те, що ми гадаємо відмовитися від реконструкції... Зараз же після виробничої наради, чого доброго, і поїду... Але тебе я не розумію. Чому саме тобі хочеться, щоб я до Харкова поїхав?

— Краще було б, коли б ти поїхав до наради... Справді поговорив би, подивився б, помацав би, як воно там до Каргатових вигадок ставляться. Неофіційно поговорив би... І дізнався б досконаліше про Каргата. Вияснив би, чи можна йому довіряти... Як я чув, його рекомендував нашому об'єднанню професор Орел. Чому б тобі не піти до нього? Запроси його до нас на завод. Адже він — консультант наш. Його авторитетна думка напевно переконала б Русевича... Я за Каргатом уважно стежу, і весь час коло нього Слинько — чоловік хоч і язикатий, але більшовик з нього не поганий. Це він Каргатові акти перекладає на мову соцзмагання й ударництва... Але ми справді мало знаємо про Каргата. І ти маєш рацію, коли замислюєшся, чи справді він зробить те, що обіцяє. Говорить він мало... Професор Орел розповів би тобі про нього. А я з свого боку тут спробую його розговорити — прислухаючись, чим він дихає, крім своєї науки й піридинів... Так що? Поїхав би ти завтра або післязавтра... Га?

— Подумаю, — не відразу вимовив Каринський.

Та тон його був такий, що Васюті ясно стало: довго думати він не буде.

РОЗДІЛ ДВАДЦЯТЬ ВОСЬМИЙ

За чверть години до шабашу Слинько востаннє оглянув вимірювальні прилади на корнюрах і, підвівшись нагору, придивився до рівномірних трубок на збірниках. І з задоволенням потер руки: день-у-день рівень фракцій і бензолу в збірниках підвищувався. Щоправда, дуже поволі підвищувався: коли б він не мав такого звичного й гострого ока, йому здалося б, що сьогодні корнюри дали не більше проти вчорашнього. Але він бачив добре: ще десять, найбільше п'ятнадцять днів. І вони втрюх — Каргат, Давид Маркович і сам він, Слинько, — святкуватимуть другу перемогу: нове збільшення видатності цеху.

Знов спустившись униз, він підкликав свого підручного й сказав йому:

— Час готувати цех для вечірньої зміни, друже. Зараз будемо спускати кубові рештки. Сьогодні робитимеш це ти... зрозумів? І дивись, не поспішай. Щоб кран не порвало.

Підручний радісно схвилювався. Досі Слинько ніколи не доручав такої відповідальної роботи.

— І от що я тобі ще скажу, — говорив далі той. — За півтора-два місяці я піду звідси. Отже, тобі треба підготуватися, щоб стати на моє місце. Постарайся стати кращим за мене апаратником.

Це було приємне — те, що говорив Слинько. Але дивного в цьому було ще більше. І підручний, дещо оторопіло заблимавши очима, спитав:

— Ну, а ти куди... На інший завод перекинутися гадаєш?

— Літуном Слинька ще ніхто не обзивав,— з удаваною суворістю відказав старший апаратник.— І не обізве... Нікуди я з цього заводу тікати не збираюсь. Найшов дурня, щоб тепер звідси летіти.

— Ну, а як же?

— Новий цех організовуватиму. Придиновий. Разом з Миколою Дмитровичем... Спершу це не цех, а так — невеличка устава буде. А потім — подивимось. Та про це встигнемо ще поговорити. Починай кубові рештки спускати. І пам'ятай: обережніше. Температура — триста градусів, а тиснення — вісім атмосфер. Можна весь завод у повітря висадити.

І без останнього зауваження підручний знав, що це за робота випустити кубові рештки, а надто тепер при збільшеному навантаженні корнюрів. Стиснені парою другої фракції, вони, мов важкий набій, вилітають з корнюра; необережність може призвести до того, що вони зірвуть кран. А досить їм зіткнутися з повітрям, звільнитися від тиснення, вони, нагріті до трьохсот градусів, умить спалахнуть і... краще не думати, що станеться з заводом, де навіть повітря пронизане продуктами горючої кам'яновугільної олії... Кран треба повертати поволі, щоб кубові рештки не рвонулись до збірника раптово, щоб не струсонули з'єднувальної труби. А перед тим треба аглянути й самий кран і всю трубу, а надто ті місця, де вона виходить з корнюра і де входить до збірника: чи не з'явилося на ній щілинки, чи всі злуки міцні.

Підручний підійшов до крана. Слинько став поруч нього, готовий при першій же помилці відштовхнути його й перехопити дерев'яне держално крана. Але підручний був обережний, навіть надто обережний. Трохи зблідши й закам'янівши, напружено прислухаючись, узявся він за держално, затримав подих і почав міліметр по міліметру повертати кран. У трубі забулькало, зашипіло, держално дрібно задрижало. Від труби вдарило жаром. Але нічого страшного не сталося.

Слинько кивнув. Заспокійливо й ухвально посміхнувся підручному. Стримано й напружено відбилась та посмішка йому на обличчі. Він дозволив собі перевести подих.

Кран відкрито до відпори. Тепер булькотить не в трубі, а в збірнику: сильним струменем вливаються туди кубові рештки. Так триває кілька хвилин. А потім булькання перепинається звуками пари, яка проривається до збірника: здається, ніби якийсь велетень сердито й щосили плюється. І закінчується все гучним шипінням: іде сама пара — кубових рештків у корнюрі не залишилось — можна закривати кран, трохи скоріше, ніж відкривати, але не поспішаючи...

Коли підручний випростався й полегшено зідхнув, Слинько плеснув його по плечу, мовивши:

— Ну, молодця! Першого іспита склав... Трохи баришся, надто багато пари з корньора випустив, але за два місяці, можна сподіватися, точно знатимеш, як треба відкривати кран і коли саме треба закривати. Тільки цього мало. Старайся, щоб у тебе виходило краще, ніж у мене.

— Двох місяців дуже мало на це,— задоволений, ніяковий зауважив підручний.

— А ти постарайся... Ну, а тепер ще з одного корньора спусти рештки й підемо обідати. А то мені під перезом немов аж три оркестри маршів і вальсів виграють...

Але так швидко, як хотілось, до ідальні потрапити йому не пощастило.

Проходячи подвір'я, він побачив коло входу до продувального цеху групу робітників, чоловіка з десять. Між ними був Тищенко,—старий робітник, який робив тут мало не з самого заснування заводу; тепер він був за старшого апаратника в каустифікації. Він стояв проти незнайомого Слинькові робітника (той, очевидно, зовсім недавно на завод прийшов) і щось доводив йому. Лице в цього другого було невдоволене. Решта робітників прислухались до розмови, зрідка вставляючи своє слово.

Слинько знав, про що там говорять. Останніми днями на заводі була тільки одна тема для розмов. Усе ж таки підійшов: можна хіба пройти повз, коли говорять про те, що цими днями на заводі почнеться. І почув, як незнайомий робітник прикро говорив Тищенкові:

— Чого ви причепились до мене... Знаю я вже все про вашого Каргата. Тільки й чуєш, що про нього. Немов і новин на заводі нема. Набридло.

— Ну, що ж,— спокійно відказав Тищенко,— зовсім не погано, що про нього так багато говорять. Заслужила людина. Алеж не про нього самого говорять, а про те, що він робить, чого вчить нас. І нам слід про це говорити й частіше над цим замислюватися. І не тільки замислюватися.

— Та що ти з ним там теревені розводиш,— перебив його такий же літній, як і він сам, робітник,— не бачиш хіба, що йому просто думати нічим. Приладу такого нема.

— В тебе голови не позичатиму,— відгризнувся незнайомий. Своя краще за твою варить.— Він знову звернувся до Тищенка:— Думав уже, замислювався я над тим, про що цей Каргат щодня торочить. Бачу я куди він гне.

— Куди ж саме?

Незнайомий хотів був відповісти, але, побачивши, що більшість присутніх ніяк не на його боці, більшість дивиться на нього зовсім не добродушно, махнув рукою.

— А біс же його знає! Потрібний він мені ваш Каргат...

— Це, брате, зовсім погано, коли біс знає, а не ти,— лагідно перебив його Тищенко.— Нечиста сила нічим тобі не

допоможе... І зовсім не треба, щоб вона твоєю рукою водила, коли ти договір на змагання з ними підписуватимеш. Не бійся, а ти повинен знати, чого хоче Каргат, що саме потрібне заводові. Як рік тому завод досяг певного рівня, так і досі сидить. Не сором хіба?

— Сором?—низив плечима незнайомий. Що ж тут соромного! Всім відомо: більше того, що дають наші прилади, вони дати не можуть, хоч ти лусни. Ні змагання, ні ударництво тут не допоможуть. Новий завод будувати—от що треба.

Тищенко прикро покривився, але не втратив своєї лагідності. Він гадав, що зрештою переконає цього впертого робітника, примусить його своїми очима подивитися на те, що відбувається тепер на заводі—замислиться він над тим, над чим сам Тищенко замислюється.

— Правильно,—кинув він,—ще місяць тому ми всі так гадали. Я сам так гадав і говорив. Але тепер я говорю зовсім інше, бо побачив те, на що раніш звертав уваги. А ти ще й сьогодні цю дурницю повторюєш. Розумієш ти це?—Сьогодні, коли в дистиляції доведено, що...—він озирнувся, побачив Слинька, кинув йому й показав на нього невідомому,—що саме такі, як ось Слинько, живі люди, примусили корнюри збільшити видатність. І не стали на цьому... Ну, а коли вони могли зробити таке в себе, то я можу те саме зробити в своїй каустифікації, а ти в своїй продувалці. Подумати тільки треба, мозком поворушити...

— А я й не заперечую,—не знайшов іншої відповіді незнайомий.—Думай, будь ласка... А з тобою хай думають ті, кому це цікаво, кому гроші за це платять. А моє діло маленьке: що мені скажуть, те й зроблю.

Очевидно, Тищенко такого не чекав. Сам уже захоплений тим новим, що протягом останніх днів яскраво вимальовалось перед заводом, учасник цього нового, він гадав, що нема на заводі байдужих,—усі робітники уважно стежать за Каргатом, прислухаються до його висловлювань, вивчають досягнення дистиляції, ретельно готуються до змагання з нею. Він трохи розгубився, здибавшись з байдужою, ба навіть ворожою до всього людиною,—не зміг ураз знайти слова, гідні цієї людини.

А незнайомий, підбадьорений мовчанням Тищенко, говорив далі:

— Тільки тут щось не так. Зовсім не так. Ніхто від заводу збільшення видатності не вимагає. Нічого щось про це не чути. Це ми самі, невідомо пощо, поперед батька в пекло ліземо... Якби державі треба було більше фенолів чи там нафталіну, вона б нам сама про це сказала. Іншим же заводам говорять: піддайте, мовляв, товариші. А нам—ні слова. Знають бо, що наш завод такий,—не від нас це залежить... А в нас дистиляція лізе з шкури, а ми, інші цехи, наздоганяй її, приклад

з неї бери. А навіщо це? Навіщо мені лізти з шкури, коли держава від мене цього не вимагає і, значить, зайвої копійки мені за це не дасть. Робитиму я більше, а одержуватиму стільки ж, як і тепер. Справедливо це? От куди ваш Каргат гне, а ви дурні, не розумієте.

— Он ти який,—поволі промовив хтось із присутніх.—Угу...

— Метушиться ваш Каргат—не спинявся незнайомий,—до всіх чіпляється, не так, мовляв, працюєте,—ледарі з вас, а не робітники... А хто він такий, Каргат цей? Якийсь позапартійний інженер. До цехів приходять такий виражений, наче тут йому церква, навіть не інженер він, а так...

— А хто ти такий?—перебив його чийсь голос.—Здорово партійний, мабуть.

— Я так само позапартійний. І через те не дозволю собі в заводські справи втрачатися. Ті, кого держава на це поставила, мають право, а не я. Хіба знаю я, як має робити завод, як маємо робити ми? І Каргат цього не знає. А тим часом намагається командувати. А хто дозволив йому? А що, як докомандується він?

— Вірно говорять люди: дурнів не сіють, не жнуть,—вони самі родяться,—похитавши головою зауважив літній робітник.

— Не думай так,—заперечив йому Тищенко, і голос його втратив лагідність.—Він розумніший, ніж здається. Він швидко грамотний. Тільки не наш йому розум у голові. Не нашим повітрям він дихає.

— За кілометр від нього чужими пахощами відгонить, це вірно,—встряв у розмову Слинько і, звернувшись до Тищенка, спитав:—Через що дискусія зчинилась? Я допіру підійшов, так не все чув.

Тищенко неохоче повернувся до нього: хотілось йому ще щось сказати незнайомому.

— Та бачиш, днів зо три вже між нами, каустифікаційними і продувальними, точаться розмови про те, що треба нам договір на соцмагання підписати. Сьогодні оце зійшлися остаточно договоритися. Завтра вже до завкому гадаємо йти. І от здебалися з оцим. Не хоче він, щоб і на нашому заводі соціалістичні форми праці з'явилися. Резону в цьому не вбачає. Держава, мовляв, це одне, а ми, робітники, зовсім інше...

— А хто він такий?

— Спитай його.

— Ви мені, товариші, звання класового ворога не пришивайте,—знов заговорив незнайомий, присуваючись до Тищенка ближче, погрозово втупившись у нього.—Такий же трудящий я, як і ви всі. Я тільки про те говорю, що може ось як статися: завод розженеться, почне казна скільки продукції видавати, а її дівати нікуди. Не треба припустімо, країні так багато нашого нафталіну, чи там ще чого. Що тоді! Будьте певні, уряд радянський і комуністична партія спасибі за це

нам не скажуть. І Каргат шкереберть звідси полетить, ногами тільки задригає, і вам усім дуже сумно стане. І довго доведеться вам сумувати.

Робітникам, мабуть, набридло вже його слухати: затримував він їх своєю недоречною й непотрібною балаканиною. Не для того вони зійшлися, щоб його слухати. Ніхто нічого йому не відказав. Лише літній робітник подав пропозицію.

— А ну його к бісу! Давайте кінчати та ходім до їдальні. Адже ж ми не обідали ще—їсти хочеться.

— Правильно,—підтримав його Слинько.— Можна навіть і зараз до їдальні рушити і там про все домовитися. За тарілкою борщу воно навіть приємніше буде... Одну тільки хвилину.

Він ступнув до незнайомого робітника і спитав його:

— Мені здається товаришу... як там тебе.

— Ну,—Черевик.

— Так ось, здається мені, товаришу Черевик, що ти недавно на нашому заводі робиш. Раніш я тебе щось не помічав. Правильно?

— Два місяці вже роблю,—похмуро відповів той: він був ображений на всіх за вороже ставлення до його слів і на Слинька зокрема за це не зовсім дружнє запитання.

— Два місяці?—перепитав Слинько з намішкуватою серйозністю.—Час, звичайно, невеликий. Але цілком достатній, щоб у всьому розібратися, дізнатися, скільки треба країні нашої продукції, знати, що потребу цю ми не задовольняємо. Ну, а де ти раніше робиш?

— Або що?—нарушився Черевик.

— Нічого. Так просто поцікавився, чи давно ти по заводах робиш.

— Наробився за своє життя, не турбуйся.

Слинько пильніше подивився на нього.

— Не точно ти відповідаєш, товаришу. Зовсім не точно. Подумай про це. І про те подумай, що говорив сьогодні. Багато дурниць ми від тебе почули.

— Які ж дурниці?—нахмурившись, спитав Черевик.

— Не розумієш? Чи не хочеш розуміти?—І, не дочекавшись на відповідь, Слинько мовив далі.—Гаразд, поговоримо про це. Шкода, зараз не можу: ніколи, як бачиш. А ти—не головне питання. На таких, як ти, я ще не надibuвав на заводі. Отже, завтра зустрінемось. Цікаво буде з тобою порозмовляти.

Черевик і на це нічого не відповів,—похмуро відвернувся: перспектива розмови з Слиньком ніяк його, очевидно, не приваблювала.

Ще раз покрутив головою Слинько й звернувся до інших.

— Ну, так чого ж стояти! Пішли до їдальні, товариші. Говорю ж, там спокійніше і приємніше усе обмірковувати—

мється... А крім того, зовсім не погано, коли нашу розмову послухають ті, хто про соцзмагання ще не думав...

Коли робітники, слухаючи його поради, рушили до воріт, під пахву Слинькові просунулась раптом чиясь рука й при-мусила його піти трохи тихше. Це був Васюта.

— Звідки ти взявся, що я не помітив?— здивовано гукнув Слинько.

— А ти взагалі нічого не помічав,— посміхнувся секретар,— бо захопився дискусією з отим... як його...— Він показав очима на Черевика, який пішов разом з усіма.— Я не все чув, щоправда, але бачив, як приглядався ти до нього,— наче поглядом пронизати хотів... Що то за птах?

— Не нашого пера птах, мені здається,— подумавши, відповів Слинько.— А втім, не хочу я після першої ж розмови з ним гудити його. Можливо, і справді не зрозуміла людина всього—ну, й плеще дурниці. Треба по товариському допомогти йому, розтлумачити... Завтра поговорю з ним. А виявиться, що нутро в нього не наше... побачимо, що робити.

— З таких, як він, очей не слід спускати,— тихо, немов сам собі, мовив Васюта.— Ну, подивимось...

І замовк, замислено примруживши очі.

Весь час тримав він Слинька під руку, не відпускаючи його від себе. Не поспішав: вони відстали від групи робітників.

Слинько трохи розсердився за це на секретаря: йому хотілося почути, як визначають об'єкти змагання робітники каустифікаційного й продувального цехів, хотілося самому взяти участь в обговоренні: треба, щоб ніхто з них не забув про ту роль, що її відіграє на заводі тепер дистиляція. Ну, й порожній шлунок надто давався в знаки. І коли вони пройшли з десяток кроків, він не втерпів і гострувато спитав:

— Я тобі дуже потрібний, що ти так міцно за мене вчепився.

Не відразу, ніби спершу докінчив якусь свою думку, Васюта кивнув:

— Так, поговорити з тобою хочу.— І, передбачаючи, що Слинько зараз же заперечить, мовив далі.— Затримаю тебе лише на кілька хвилин. Щоб на одне питання ти мені відповів, хочу.

— Яке питання?— заквапив його Слинько.— Говори швидше.

— Що ти думаєш про Каргата?— буквально виконуючи його прохання, випалив Васюта.— І що, взагалі, про нього думають та говорять на заводі?

Слинько не здивувався й не розгубився від такої нагальності. Надто багато й надто часто доводилось відповідати йому на подібні запитання і ставити їх іншим. Усі на заводі говорили про Каргата. Думати про нього доводилось йому ще частіше. І все таки не зміг одразу підшукати відповіді:

його дещо стурбував вигляд, що з ним Васюта поставив свої питання. По паузі він сам спитав:

— Сталося хіба що?

Васюта покрутив головою.

— Ні, нічого не сталося. Просто я прийшов до висновку: тепер коли Каргат ясно визначив свою лінію, ухилитися від неї його не примусив навіть авторитет головного інженера, час придивитися не тільки до того, що він зробив, і зробить далі, а й до нього самого. Що він собою являє? Куди саме спрямовує він свою енергію? Нуда, сьогодні він іде нашим шляхом. А чи не зверне він з нього завтра? І може нам тільки здається, що він іде з нами. Може ми просто засліплені його знаннями, його прагненням вкласти їх у хімпромисловість? Про соціалізм він мріє, чи про щось зовсім інше? А, крім того, директор наш щось почав замислюватися... не знає, кому, кінець кінцем, вірити.

Останнє непокоїло Васюту найбільше, і не йому, а саме директорів, належали ці запитання, — це Слинько зрозумів ураз. Секретар хотів почути від нього про факти, які переконали б не стільки його самого, скільки Каринського. Сам він був переконаний принаймні того, що зуміє своєчасно побачити, якщо Каргат почне раптом ухилитися від тепер накресленого шляху.

Але не про це, звичайно, слід з ним говорити. Треба просто відповісти йому... І Слинько, зупинившись, усмішливо потер собі потилицю.

— Сказати тобі щось путне навряд чи зможу сьогодні. Я не чув, щоб Каргат висловлював свої політичні погляди. Надто багато роботи взяв він на себе: часу на філософські розмови — ані хвилики. Щодо мене, я охоче прощаю йому мовчання: робить він саме те, що треба — і як робить! Але це ти й сам знаєш.

— А що про нього в цехах думають?

— Думають різне. Черевика ти чув. Цей намагається переконати робітників, що Каргат хоче запровадити на заводі систему експлоатації. А ті з робітників, хто любить свою роботу, хто хоче підвищити свою кваліфікацію, хто хоче бачити свій завод передовим, без заперечення йдуть за ним. Надто довго завод тупцював на місці. Надто виразно Каргат показав його відсталість. Разом з тим він показав, як зрушити з мертвої точки, і вони визнали його за свого командира. А треті... до третіх належимо ми з тобою.

— Тобто?

— Ти, я, інші партійці цілком підхопили його технічну ініціативу, робимо все, щоб він довів свою правоту, але про нього самого думаємо отими самими питаннями, що ти їх поставив мені й що на них нема в нас ясної відповіді. Якось я

поставив кілька таких питань безпосередньо самому Каргатові.

— Ну а він що?

Васюта рвучко повернув до Слинька голову.

— А він сказав мені, щоб я прийшов до нього на квартиру якось увечері... На дозвіллі, мовляв, він охоче про все зо мною поговорить... Та я ще й досі не ходив до нього.

— Запросив до себе навіть? — здивувався Васюта.

— Ну, да... А я, бач, маю не тільки розпитувати його, а й сам повинен йому одну відповідь понести. Він мені запропонував вільного часу вивчати піридинові основи — у нього в лабораторії вивчати, — щоб потім узяти участь і в будівництві піридинової устави, і за апаратника коло неї стати. І ще запропонував: організувати невеличку групу робітників — для того ж... треба було все обдумати.

— Завбачлива з нього людина, — кивнув Васюта. — І що ж, правильно він до цієї справи підходить. Ну, й що ти надумав?

— Коли ти, як секретар, не протестуватимеш, я згоджусь. З Петровим я цю справу погодив. Він, як і Каргат, вважає, що за два місяці мені в дистиляції нічого буде робити. Якщо, звичайно, я все там як слід налагоджу. Треба з Каргатом домовитися про всякі дрібниці, про день, наприклад, коли я почну разом з тими, кого підібрав на це, ходити до дослідної лабораторії. І про інше. Ввечері сьогодні побуваю в Каргата, остаточно про все це з ним договориюсь. Ну й... Коли цікавишся, завтра після роботи розповім тобі про нашу розмову.

З хвилину Васюта мовчки й поволі потирав собі долонею підборіддя. Потім підвів голову й мовив:

— Краще я піду з тобою до нього. Немов щоб про оце саме — про організацію праці на піридинах — поговорити. А там... побачимо.

Закінчення буде

ЗАЦВІТАЮТЬ АБРИКОСИ

Зацвіли абрикоси,
„Правда“.

Зацвітають абрикоси
І в ласкавому цвіту
Власним дзвоном вкриті оси
Пломеніють на льоту.

Відчуває щирість сонця
Молодий прозорий день...
Певним кроком комсомолец
Розрум'янений іде.

Юний, юний садівничий
Озирає дерева,
Пишний сад обходить тричі
Промовля йому слова:

— Тут колись лисіло поле,
Я ж ростив тебе, садив —
Та разом із комсомолом,
Комсомолом молодим!

Хай в твої коріння долу
Перевтілені труди
Нагинають аж додолу
Засоковані плоди.

Зацвітають абрикоси
І в ласкавому цвіту
Власним дзвоном вкриті оси
Пломеніють на льоту.

ТОВАРИШ КАРИЙ

ПОЕМА

Ще на травах роса,
ще до променів перших
далеко,
коли райдужним світлом
спалахне голубий горизонт,
і мовчить біля зорь
у зеніті прихована спека,—
на ланах спочиває
обважнілий снопами сезон.

Але ти на сідлі,
вже у досвіта
по дорогах
розриваєш алюром
пшеничну одстояну синь,
окуляри вилискують,
як пересторога,
на волоссі біліють
солодкі краплини роси.

Ось далеко тремтить
загасаючи
лагідна зірка,
в голубій глибині,
шлях чумацький поблід
ще зза обрію сонце
не вийшло на перевірку
твоїх радощів,
болів,
поразок
й побід.
Перевірка!—
трактори й комбайни
в колони.

Перевірка!—
гудуть молотарки,
навантажена гарба рипить.
Перевірка!—
до променів перших
вирушають
бійців батальйони
на змужнілі й плодючі,
завойовані з бою
степи.

День липневий устане
одягнутий в спеку,
над степами розкотиться
тобою спланований рух.

Починається день
політвідділу,
линуть промені перші далеко,
починається пісня
і котиться за виднокруг.

Наш колгосп у поле вийшов
щоб засіяне— пожать,
вітер соняшний колише
повнокровний урожай.

Розкотилась жовтокрила
неозора далина
і комбайн укритий пилом
із пшениці вирина.

Бригадир його направив
тільки стукіт, тільки спів,—

вчасно ми здамо державі
свіже золоті степів.

Ранок видався погожий,—
на жнива сама пора,
політвідділ допоможе
урожаї міцний зібрать.

Щоб завжди непереможні
ми трошили ворогів,—
щоб колгоспник став
заможний,
краще працював і жив.

1

Над рікою киплять гаї,
закипає пшениця слідом
і весна на дворі стоїть
повнокровна і кругловида,

як далеко й найближча ти —
мій товаришу синьоокий.
Над ланами до хмар летить
пара соняшна і висока.

І здається шумлять лани —
урожай встає жовтуватий
і важкі вантажі зернин
починає приймать елеватор.
Це мета безсонних ночей
лиш до неї стремління і вдача.

Коли зерно в чувал потече,
я тебе, моя любов, побачу.

Ой, який голубий горизонт
над тобою і наді мною,
тільки зараз
поточний ремонт
не дає і хвилинки спокою.

Я побачив тебе у ві сні —
цілував...

Підводиться пара
над яругами. Тане сніг.
Іде в села товариш Карий.

Хоч початок цього листа
третій день його непокоїть,
та земля чорноземна й густа
щохвилини кличе до бою.

Ось і зараз в колгоспі
„Шлях“
все здається проглянуто
точно,
тільки оранку на полях
підриває ремонт поточний.
Політвідділ дістав ліхтарі,
строк сіви
відсунув до краю,
тільки жоден ліхтар не горить
і ремонту вночі немає.

Перевірка!—
на варту стань,
і неполадок зникнуть отари,
знов забуде свого листа
написати Микола Карий.

Зажевріють дуби біля плес,
вийдуть зорі на площі рівні,
він повернеться на МТС
перед першим заспівом
півнів.

Напливають вікон озерця
і дахи з половитих плит,
замовкає у Карого в серці
ненаписаний лист.

2

Обминаючи гаїв мости,
вітерець розхристаний летить,
крутить з пилу на дорозі
квіти,
припада до річки, щоб
напитись,
далі й далі
(повз гаїв мости)
вітерець летить на колектив.

Рано вранці, ледь зоря
 кине жовті якоря,

прокидається село,
плуги в променях горять.

— Прокидається село
плуги в променях горять.

Зпід комбайнів стиглий пил
скоро ляже на степи,
бо у нас товариш Карий
ще у досвіта не спить.

— Бо у нас товариш Карий
ще у досвіта не спить

Прокидайся, прокидайсь,
чуєш кличе сиза даль,
голубіє горизонтом,
і струнка, і молода.

— Голубіє горизонтом,
і струнка, і молода.

Вітерець зупиняється біля
Гракової хати,
зоря жовтогарячим кілем
розрізає хмарки кудлаті.

Грак — одна з великих осіб,
що вбиває в минуле кіл...
Течуть голоси
колгоспників до правління.

Ой, течуть голоси,
гомонять голоси
аж туга луна відходить
до похилих осик.
До похилих, до осик
збуджені та тихі голоси.

Ой, болить голова —
засідали пізно,
вимагала трава,
своє право визнать
на густий, лопатий зріст,
де пшениця мусить
коливати на зорі
блідожовті вуса.

І трава — бур'яни,—
відступить не хочуть

Натягає Грак штани,
промиває очі.
Ой, у Грака штани
до сідла охочі.

3

Поки засідають у правлінні,
обговорюючи впертість трав,
ходить чутка
згорбленою тінню
по колгоспах,
по дворах.

Тож вона
у латаній свитині
між колгоспників
веде здаля:

— Може й ми сами
у цьому винні, —
лагідно і чемно промовля.

Чутка на минуле
повертає,
зморшками
лягає на лице
тліє біля серця
каганцем
й де-не-де
розмова вибухає.

— Кажуть: вийшов закон,
з новим урожаєм
чисто — хліб, молоко
і м'ясо — державі.
Д'ні зернини на селі,
щоб не лишилось.
Накипає на губах
ненависті мило.
Накипає на вустах
ненависті мило,
А трава, бур'ян — густа
всі поля укрила.
І течуть голоси

рано вранці,
і течуть голоси
не до праці
до похилих, до осик —
не до праці.

4

Припадає тиша до води,—
бригадиру мовить бригадир
про свої поразки та невдачі,
про сердешні справи...

От тепер би на жнивварці
ринуть,
щоб позаду — піною стерня,
та зв'язала руки Катерина,
зав'язала очі Катерина,
біля скронь її слова бринять.

Загубити можна вдачу
й вроду
двадцяти трьох весен, бо
люба не виходить на роботу
значить, забува твою любов.
Ось працює хлопець

кароокий
норми він виконує до строку,
та загрузла біля серця
клином
синьоока дівка Катерина.

Припадає тиша до води,
бригадиру мовить бригадир.
Поцілунками шепоче листя
про любов розповідає потай
і другий відповідає:

— Христя,
тиждень не виходить на
роботу.
Живемо разом уже два роки;
календар на стінці тижні

лущить,
а незгода і цей степ широкий
за якусь погану стрічку
вужчі.

— Ти мене не любиш,
ти себе загубиш,
а сама
до серця
притуляє губи.
Це, звичайно, добре,
що у двох
в комуні,
тай солодко ж спитьсся
навесні у клуні.

Ні, кажу, не буде,
все єдино
не піддамся я
на заклик твій,
сам іду,
а ніч у голові
й серце,
мов щеня під тином.

Припадає тиша до води,
бригадиру радить бригадир.

5

Юхим Отара
голова колгоспу
з найменням невиразним
„Шлях“
іде до кузні. Вайлувату
постать

багнюкою
затримує
земля.
Учора цілий день
ходив і думав,
щоб звечора
в ремонт
плуги пустить,
та випало — піти до кума
горілки випити на честь
хрестин.

Кум — ковалем. Він знає
справу добре
і він, Отару, ні, не підведе.
Тож оглядає голова хоробро

широкий двір правління
і людей,
що зараз стануть до роботи.
Вчора
кум обіцяв удосвіта зробить
ремонт поточний. Та у кузні
морок
сховав плугів скалічені горби.

Юхим ховає в рукави долоні
і чобітьми проводить по траві.
Товчуться на подвір'ї коні
безладдям тхне великий,
сонний двір.
Про що ж він куму буде
говорити,
коли вони горілку й молоко
п'ють вкупі завжди...

Налітає вітер,
доносить вигріми підків,
зелені запахи доносить
нової прорості, в яку земля
вплітає наче жовту стрічку
в коси
розгойданий обмитий шлях.

6

Схід горить бенгальським
огнем
на роботу йти пора,
виграває
баским конем
сам секретар ячейки —
Грак.

Вдлітає земля назад,
свіжий вітер в обличчя б'є
і свистить над конем лоза
архаїчним,
злим нагаєм.

І лоза над конем свистить
нагаєм архаїчним, злим
і зав'язуються хрести
з богом поруч
в брудні вузли.

У його метушливих очах
закипає солоня муть,
а колгоспники —
мовчать,
палять,
дивляться,
плюють.

І ніхто у поле не йде.
Шепіт нишком:
— Що ж це,
раби?
Безробітний підводиться день
понад подихами юрби.

Нишком шепіт:
— Казали ж от,
від колгоспу
добра не чекай,
сам на сам,
це один
рощот...
(Знову в латаній свитині
промайнуло:
— Сами винні!)

Дід Петро виступає вперед
і, попихкуючи під ніс,
самовільно слово бере,—
він не згодний із шепотом—ні!
— Ну чого ти, Граче, гнеш
в господа і в бога,
це, їй-бо, не так, не
правильна дорога.

Ти як слід нам поясни,
як і що робити,
щоб з цієї ось весни
заможними жити.

Та мовчить
настовбурчений Грак,
виграває
баским конем
і початку роботи пора
дотліває блідим огнем.

А полями гуде весна,
розбігається по рівчаках,
а земля плодюча й масна
плуг на груди свої гука.

Кличе плуг на груди свої,
щоб зростав повнокровний плід
Солов'ями встають гаї,
обліта яблуневий цвіт.

І минає погожий день
застрягає у скельцях рам
і ніхто на роботу не йде
хоч конем виграє Грак.

7

Ти ідеш по дорогах
крізь весняні дощі,
крізь багністі вітри
ти ідеш
по дорогах,
і краплини блищать
на твоєму плащі,—
окуляри
виліскують,
як пересторога.

Тридцять три
твої роки
на плечах лежать,
тридцять три,
що уміють
ненавидіти
і любити,
ти
ніколи не думав,
де твого
виросання межа,
бо і серце,
і кров
не стимилися
мужньо бриніти.

Ти —
ровесник століття, —
його чорнороб
і водій,

Ти —
ровесник століття
з пелюшок
наготований
в похід.
Ти —
машини вироблював,
бився
на суші й воді
й головою доріс
до високого рівня
Епохи.

Це вона
надіслала тебе
на весні
будити степи,
переорювать межі,
і до сонця
підводитись
знову...

По дорозі степовій
закурився пил,
По дорозі степовій
гомонять підкови.
По дорозі степовій
лине кінь буланій
І замислився верхівець
про весняні плани.
Плечі ширше за дуб,
дуб стосорокрічний,
Окуляри блищать
на жовтім обличчі.
І стоїть за склом ясным
безсоння, мов мужність, —
Видно очі й окуляри
на роботі дружні.
Над колгоспними ланами
в'ється випар пари,
Іде до села Пологи
сам товариш Карий.
А в Пологах у тих
день важкий конає
Грак не зліз іще з коня,
конем виграє.
По дорозі степовій
кінь іде буланій

І замисливсь верхівець
про весняні плани.

8

Угинаючи дужу лаву,
снить Кравчук про минулу
славу.

„Вже заснули дружина і діти,
час, господар, спочити й тобі
під іконами жовті квіти
і волошки блакитні. В бік
широченна, кремезна лава,
а на лаві від храпу гук,
і у ньому по хаті:

— Слава!

Хай царює Остап Кравчук.
Все навколо — ліси і води
й те, що родить в плодючих
степак

він зумів, придавити —
господар
не такий, як ота гультьпа“.

Загрузаючи у руках,
підіймаючи груди вище,
сон виводить до Кравчука
павутинне його ґрунтовище.

І одразу —
ліворуч млин,
а праворуч —
потужна хата,
і подвір'я
таке кострубате
і горожі —
міцні вузли.
А Кравчук посміхається вусом,
а Остап кишенею трусить
і червінців принадний дзвін
по окрузі летить за млин.

Перестрибуючи яруги,
переборюючи усе,
дзвін видзвонює мідним кругом
Кравчукових коштовних
пісень.

Що йому, Кравчукові, треба:
все лежить в гаманці тугім,
й два архангели з самого неба
варговими стоять над ним.

Так сягали думки Кравчукові
аж до темних родючих хмар,
набрякав у глитайській крові
по Радянській владі удар.

Але вийшло не так, як снилось,
злість загрузла по жилах рук,
пообрізали чорні крила
і упав ізпід хмар Кравчук.

А тепер ковалем у Отари.
Поріднився. Нишком росте.
Тільки іноді дивиться Карий,
так, що сторч волосся густе.

9

Перед натовпом окуляри,
попали саме на строк,
різко запитує Карий:
— Що це за ярмарок?

Грак скипів й захолонув весь
у повіках загрузла ніч:

„Ти, господар на МТС,
а мене, будь ласка, ні, ні.

Я із шаблею по полях,
вітер клав під вітрила пісень,
у переймах стогнала Земля,
щоб родити сьогоднішній
день“.

— Поперше, я сам з
партизанів,
запал не зів'яв ні на мить,
подруге, тепер не нагани,
а серце до рук візьми,
серце важке селянина
зумій тримати в руці,
потрете, коли під ногами

глина

важко спіймати ціль.

А ти навіть ноги в стремена,—
це ж зовсім незручно, коли
ворог дрантя на рамена
й павуччі в'яже вузли.
Значить, з коня!

І Карий
помітив крізь поглядів тьму
очі сині, блакитні, карі
посміхнулися дружньо йому.
Значить, правда висока не
схибить,
правда більшовиків,
до невір'я одвертого скиби
тануть в посмішках дружніх,
легких.

Дід Петро з невеличким
поклоном,
виступає знову вперед

— За новим,
казали,
законом

із колгоспу
весь хліб забере...

Окуляри
майнули гостро,
навіть Грак відступив назад,
потім тихо та владно,
як постріл:

— Товариство,
хто вам сказав?

І ніхто ще не вимовив слова,
а здавалось казали всі,
розкотилася дружня розмова
про закон хлібоздачі й посів,
про корів (у колгоспі їх
мало),
про ячейку (а Грак мовчить).

уважно до слів прислухалась
яблунева масна далечінь.

І весна
по справжньому була

із степів золотим вітерцем,
розправлялись бровасті крила
і світлішало кожне ілице.
І колгоспні вставали Пологи,
щоб народжуватись

в боротьбі
і степами кружляли дороги
перемог і робіт.

10

Знову
кінь незрадливий,
знову
вітер в обличчя,
і на тисячі га
підняті тобою степи,
тільки віра в перемогу,
тільки віра
в ці п'ятиріччя,
що на плечах своїх
ти несеш
серед гроз й тишини.

Ти сьогодні побачив,
як побачив учора,
як і завтра побачиш
на сотнях
колгоспних облич,—
віру
в партію Леніна,
що путі
проклада через гори
і вогнем електричним запалює
степову переорану ніч.

Крізь калюжі доріг,
крізь несподівану зливу,
крізь ворожі наскоки
і рани
незораних меж,—
ти
полониш серця,
під тобою
твій кінь незрадливий;
але й він
відчуває утому,
ти злізаєш
й поводдя береш.

Як під сонцем квітневим,
горять за луками плеса,
друже мій! —
І в роботі оцій
ти весни
відчуваєш красу,
день минає
у сутичках,
у колі сердешних бесід
і до тебе друзі твої
свої справи і болі
несуть.

... А сівалок
не вистачить
для засіву до строку
в Пологах,
ні на мить
не можливо відсунути строк,
ти шукаєш
хоч стежечку
і знаходиш
велику дорогу —
поруч тебе
сидів у Пологах
дідуган
посивілий Петро.

Що ж, мій коню,
поїдемо знову,
годі марить,
ти спочив,
я надумав, —
значить,
рушаємо в путь.

Як з ремонтом поточним
у Юхима Отари,
а іще, що ж іще?
Так, той лист
як би знов не забудь.

11

Не чекав Юхим Отара,
що впаде на нього Карий
з МТС, уранці, сам
а побачив,

заплясав:

— Все готово,
все зробили,
бачите
і граблі
й вила.

Тільки посмішка на лицях —
— Зараз ще не косовиця.

Карий дивиться скупом
й суворо,
під бровамп тепліє вогонь
і повзе на Юхима морок
зпід ясних окулярів його.

Словом, наче глиною заляпав,
йшло воно важке і слизьке:
— Ти, Юхиме,
старезна шляпа,
хоч і носиш
новий кашкет.

Блимнули на сонці окуляри,
блимнули і загасли:
— Подивись,

що це,
двір правління,
чи калік отара,
плуг в багнюці
і на ньому — віз.

Ти хотів узяти на бога —
все поправили, все гаразд,
це остання пересторога —
час не жде, гаряча пора.
Тож в Пологах помітив Карий
обдивляючись поглядів тьму,
очі сірі, блакитні, карі
посміхнулись дружньо йому.

Підійшов молоденький
хлопчисько
кашкета поправив, нос
висякав,
а потім, ледь-ледь підсипаючи
глуму,
розповів про головного, —
кума.

— Так, мов,
і так, мов,
як не бери
ми — комсомол,
а ліхтар
не горить.
Хотіли без кума
впоратись тож,
а він,
як начальник,
кричить:

— Не трож!

І знов розмова визначила
точно

кому і як
і де,
і що робить,
щоб з вечора
завжди ремонт
поточний. —
закінчити сівбу за три доби.

12

Притуливши обличчя до скла,
заглядає ніч у кімнату,
гострі леза стосвічних ламп
розсувають хмарь волохату.
Ти схилив на кремезний стіл
непокірне своє волосся
і встають за спиною путі,
що тобі пройти довелося.

На Дніпрі
закипає вода, —
загортаючись за кормою,
налітає туманна даль
невиразним
гудінням
бою.

Линви дужі тримають трап
і команда
напоготові.
Неугавна Лиса Гора
надсилає свинцеву повідь.

І хриплять поїздами мости
наче випили спирту квартиру,
на містку капітанському ти
пильним оком вивчаєш карту.

Б'є розпечений вітер в лоб
від втоми голову мие,
бо крізь рубки спітніле скло
бань фурункули зводить Київ.

Київ, Київ!
Кому свої
ти підставив сьогодні груди?
Я тебе водою поїв
і вугілля привозив з рудень.

Твої поверхи будував.
— Гей, роботи було не мало,
щоб завжди
твоя голова починалася
Арсеналом.

Фундуклеївська жде пуста,
приголомшеним ліг Хрещатик
і воронами на хрестах
посідали хмарини кошлаті.

Київ, Київ!
Команда!
Раз!
Всі гармати напоготові...
І вщухає Лиса Гора,
припинивши свинцеву повідь.

З Арсеналу когорта тече,
ій назустріч бійці з Подолу...
Та торкає твоє плече
твій поплічник по комсомолу.

У кімнаті світло горить,
за вікном пролітають зорі.
Ти не спиш. Ідуть трактори
землю теплу і спраглу оруть.

І на тисячі га навколо —
розгортаючи смугу робіт,
воля партії та комсомолу
закликає колгоспи на бій.

За врожай повнокровно-
на колгоспних широких путях
кожен колос, щоб вчасно
й до заможного вів життя.

Зорі кружляють в далекому
небі,
що прослалося синім виром...

— Товаришу Карий,
чекають на тебе
із Пологів два бригадира.

13

Ходить вітер гуліан,
а за вітром — хуліган,
по ярах та низом
гуляє з обрізом.

Проривається в такого
за добром колишнім сум.

— Дальня була дорога
привітай - но гостя кум.
Я дві ночі попід тином,
так, дві ночі і два дні...

І полатана свитина
примостилась на стіні.

І сидить коваль
із колгоспу „Шлях“
і росте бур'ян — трава
на неораних ланах.

Кум горілку п'є
бо у кума — є,
— мо'й було
колгоспне,
та тепер
моє.

А весна іде туга
заслівує хуліган.
— Що м'ні треба,
що мені,—

цілий світ за очі,
є у дурнів
трудодні,
а в нас—трудоночі.

Там скажу,
та тут скажу,
— непомітна постать,—
знов виходять
на межу
гульті з колгоспу.

Сам за ніч
чувалів
з три
наголю на полі,—
ой, шуміть мої вітри,
поки ви на волі!
А надійдуть жнива,
без галасу й шуму
допоможе друг коваль,
що в Отариком.

Він такі жниварки дасть,
аж блищать од фарби,
та до току підуть
порожні гарби.
А коли його —
чу, чу!
підстрелять, як птицю,
я кілків наколочу
у густу пшеницю.

На кілках
косарка — хрясь,
і коса
на двоє,
бо ж і я живу не здря,
не знаю покою.

Бо тепер мене впіймать
не легко не просто,
коли друзі мої,
друзі — у колгоспі.

Що м'ні треба,
що мені,—
цілий світ за очі

є у дурнів
трудодні,
а в нас трудоночі.

14

Дід Петро прийшов до дому
подивився на дочку
і знайомим й незнайомим
здався в хаті кожен кут.

Бо ж старому справді свято,
каже: бог мене убий,
особисто просять взяти
першу участь у сівбі.

Щоб, я перший, особисто,—
— доню, ти дивись, мовчи,
всіх старих у поле чисто
як найкращих сівачів,
вивів завтра рано вранці
відставання наше змить,
бо не тільки на сівальці
можна сіяти, а й ми
теж колгоспу допоможем
у весняній боротьбі...

Буде день такий погожий,
Що й не снівся ще тобі.
І від хати до хати,
де його ровесники,
дід Петро закликає
зустрічати весну.

Сівачів бригаду —
де старий до старого,
тепло дід згадує
товариша Карого.

Наче знову йому
двадцять років,
тільки світ
не захмарено,
світ широкий.

Дивляться хати на діда,
під ногами ходить шлях
і за кожним, кожним слідом
вогко дихає земля.

Вогко дихає земля,
гей, дадуть пораду,
коли вийде
на поля
сівачів бригада!

І такої заспіває
пісні молодой,
що укриється земля
зеленим сувоєм!

Тож від хати
до хати,
де його ровесники,
молодим іде Петро,
закликає дід Петро
зустрічати весну.

Закінчення буде

Д В О Б І И

ПОЕМА

Сигналісту-ударникові ст. Самозван-
ка, курської залізниці — т. Кисе-
льову — присвячую.

Роз'їзд... хуртовина... виспівує вітер, —
Бренить елегійний фальцет.
Надхненні пургою сніжинки-москити
Так боляче жалють лице.
Зеленим сузір'ям огні на шляху три,
І ночі промерзлої вир...
Зима у лохматому, сніжному, хутрі
Полярний розбещений звір.
Гніздяться в заметах крилаті примари...
Стоїть сигналіст на посту,
Вдивляється сторожко в морок ліхтарик,
Далекий невиразний стук...
Чуття у напрузі, постійна тривога
У диханні, в ритмі ходи...
Вступаючи чемно кур'єрським дорогою
Вантажні ідуть поїзди.
І так-тами лине коліс-стукотіння,
Машинне дихання важке, —
Летять поїзди крізь нічну хуртовину
На Київ, на Курськ, на Ташкент...
Депеші з дротів перехоплює вітер...
Стоїть сигналіст на посту,
А вдома дружина, сплять солодко діти, —
Сини жовтенята ростуть.
До вій підкрадається плазом утома
І хоче здолати його..
Він пост не покине, не піде до дому...
... На обрії вогник...

ОГОНЬ...

І ось розквітає криваве багаття
І небо рубіном мережить...

Тривога примчала на вітрі крилатім:
— На поміч! — Рятуйте! — Пожежа!
Розсічене чорне полотнище ночі,
Огонь, хуртовина і дим...
Він бачить... (а серце зрадливо тріпоче)
Він бачить горить його дім...
І ось: у сльозах і дружина, і діти
Питають: — чому не поміг ти?...
— Лишитись?
— Побігти?
Лишитись... —
На двоє стареча свідомість
У закутках мозку ведмежих...
Він бачить, мов в клітці розбещена — вдома
Стрибає левиця пожежі,
А вогнені лапи, що тягнуться грізно
Нацьковує дужче вітер,
І стукнули ікли і зникла білизна
В ощереній пащі неситій.
Зникає здобуте і кров'ю і потом...
А діти: — Чому не поміг ти?
І думка клубком застрягає у роті:
— Лишитись?
— Побігти?
І думка вривається в мозок глибоко:
— Лишитись?... — Горить мое власне?
— Побігти!
Нервові покvapливі кроки
І вогник ліхтарика гасне.
Скоріше... майно і дружина, і діти,
А сітка норд-осту густа...
Скоріше!.. А в мозку: лишитись! лишитись!..
Знесилів... задихався... став.
І чути огню океановий клекіт,
І траурним прапором дим...
І чути: — схопився і чуть недалеко
Напружено йдуть поїзди.
Тривога зростає і зліва, і справа,
І серцю під ребрами тісно...
І дійсність для нього стає, як уява,
Уява стає, як дійсність
Він чує: (заметом заковані ноги)
Коліс все чіткіші удари,
Він чу-ує:

— Гу-у-гу-у!
На допомогу-у!

А в нього погаслий ліхтарик.
І сором, і біль — двадцять п'ять має стаж він

(Зрадливе тремтіння руки)...
... Один проти одного з півдня вантажний,
На південь, мов буря, швидкий.
Скоріше, скоріш! Катастрофа за мить,
(Знов вітер ліхтар йому гасить)...
... Два чорні гіганти зустрілись грудьми
Здригнувся засніжений насип,
Два чорні гіганти прогнули хребти,
Коліс агонічні рухи,
Два чорні гіганти... і винен це ти,
Мов трупи скотились під ухил...
Ридання, засніжений скарб вантажу,
Розпачливі крики і стогін...
Безмінні вогні лиш роз'їзд стережуть,
Не знаючи втоми, тривоги.
Два чорні гіганти... Знов ночі кільце
І зникла уяви примара,
Пурга обпікає старече лице,
Збентежені серця удари.
Аварія, жертви, і зрада тобі,
Майно, і дружина, і діти...
Дві думки-гіганти вступили в двобій:
— Побігти?
— Лишитись?
Бін бачить, як полум'я хижо сичить,
І дикую оргію вершить...
Дві думки-гіганти схрестили мечі,
І... пада подолана перша.
— Лишитись! І знову роз'їзду огні,
І постать струнка семафора,
Здригається насип... блищать в далені
Зіниці очей близькозорих.
Розхристаний подих... злітає кашкет, —
Промчався торнадо експресу...
І знову летять поїзди на Ташкент,
На Брянськ, на Москву, на Одесу.
Стояв і дивився, як падали в шок
У смертних агоніях стіни...
... Рішучим до дому з роз'їзду пішов,
Коли надійшла йому зміна.

1933.

ПІВНІЧНА НІЧ

ОПОВІДАННЯ ГЕОЛОГА РОЗВІДЧИКА

Ніч гуляє на моїх ділянках.
Вітер б'є в ялинові сади.
І туман, туман густий до ранку
По землі плазує, наче дим.

А до ранку нашого далеко, —
Тиждень, два, а може й цілих три..
На Кукісвімчоррі праці клекіт.
То руду копають — шахтарі.

Наморозь виблискує на лицах;
То туман на лицах осіда.
Ми ж працюєм, хоч земля, мов криця,
Від морозу лютого тверда.

Хуртовина завиває — вие та
Засипа кар'єри і путі.
Маловіри скиглять:
— Ой, не виїде!..

— Ой, труда не вартий апатит!..

Катеринку маловір заводить.
А країна владно загула:
— Алюміній дати на заводи,
І суперфосфати на поля.

Ніч... і ніч...
Інтервали
Відпочинку;

Й знов до праці йду,
Щоб в північну ніч,
довготривалу,
Розкопати дорогу руду.
Ми не кинем розвідки ніколи..

Щоб угноєне рудою поле
Нам дало потрібний урожай.
Щоб, мов зорям, лампам миготіти,
Електричним сяйвом налитим,
Щоб зеленуваті апатити
Нам дали і світла й теплоти.

На лопатах
 сніг лапатий склється.
На лопатах —
дорога руда.
А на лицах...
теплота на лицах...
Скоро, скоро ніч сконає.

Дніти

Вже почне тоді.

І — дивна річ —

Ми здобули гори апатиту
в нашу першу

заполярну ніч!

Ленінград, 1934.